

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

Fungování sociálního státu a jeho vliv na společnost

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Anna Roštinská, DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: Prezenční

Ročník: III.

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

Ve Žďáře nad Sázavou

Podpis studenta

Ráda bych poděkovala panu RSDr. Jánů Mišovičovi CSc., za odborné vedení, textovou korekturu a ochotu, se kterou ke mně přistupoval při vypracování mé bakalářské práce.

Úvod

1.	DEFINICE POJMU SOCIAL WELFARE A JEHO RŮZNÉ CHÁPÁNÍ.....	7
2.	PŘÍKLADY TYPŮ SOCIÁLNÍ POLITIKY STÁTU.	8
2.1	Ortodoxní konzervatismus.....	9
2.2	Marxismus.....	9
2.3	Neomarxismus.....	11
2.4	Liberalismus.....	11
2.5	Neoliberalismus.....	12
3.	NĚKTERÉ PŘÍČINY VZNIKU SOCIÁLNÍHO STÁTU.....	14
3.1	Vědecko-technický pokrok.....	15
3.2	Vliv politiky a celkového politického vývoje státu.....	16
3.3	Demograficko-sociální příčiny.....	17
4.	VÝVOJOVÉ ETAPY SOCIÁLNÍHO STÁTU.....	17
4.1	Období experimentálních počátků (80. léta 19. století-1930).....	18
4.2	Období konsolidace (1930–2. světová válka).....	19
4.3	Období sociální přestavby (1945–1962).....	20
4.4	Období sociální expanze (1962–1973).....	21
4.5	Období stagnace (1973–1980).....	22
4.6	Období rekonceptualizace (1980-dosud).....	23
5.	TYPLOGIE SOCIÁLNÍCH STÁTŮ.....	24
5.1	Titmusovy typologie sociálního státu (1979).....	24
5.2	Esping-Andersenovy typologie sociálních států.....	26
6.	FUNGOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO STÁTU V ČESKÉ REPUBLICE A JEHO NĚKTERÁ SPECIFIKA.....	27
6.1	Některé historicko-politické okolnosti vzniku České republiky jako samostatného státu ve vztahu k pozdějšímu vývoji sociálního státu.....	27
6.2	Některé aspekty ve fungování sociálního státu v období samostatné České republiky a jeho specifika.....	31
7.	NĚKTERÉ VZÁJEMNÉ SOUVISLOSTI VE VZTAHU SOCIÁLNÍHO STÁTU A SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	35
	Závěr.....	38
	Seznam zdrojů.....	40
	Seznam zkratk.....	43
	Seznam příloh.....	44
	Abstrakt.....	55
	Abstract.....	56

Úvod

Pojem sociální stát je nejednoznačný a obtížně definovatelný, především z důvodu výkladové názorové plurality (rozdílnosti názorů při jeho výkladu). Odlišnosti v pojetí a výkladu definice sociálního státu v různých částech světa se odvíjí od odlišného historického vývoje, hospodářství, politické struktury a ekonomické stability v jednotlivých zemích.¹ Pro sociální stát se nejčastěji využívá ekvivalent anglického slovního spojení, označující „*stát blahobytu*“ jako social welfare.²

V průběhu historie procházel sociální stát vývojem, a to od konce 19. stol., až do dnešní doby.³ Přesto se domnívám, že vývojové etapy sociálního státu, které se pokusím ve své bakalářské práci nastínit, nejsou etapami konečnými, neboť tak, jak se vyvíjí ekonomika, demokracie a trh práce, tak dochází i ke změnám ve společnosti. Domnívám se také, že v důsledku tohoto vývoje bude zřejmě nutná i změna ve fungování sociálního státu. V současnosti ke změnám již dochází, byť se výrazněji netýkají celého konceptu sociálního státu, zejména je toto patrné v systému sociálního zabezpečení, konkrétně v systému dávek státní sociální podpory.

Sociální stát měl od počátku svého vzniku, především v průběhu posledních sta let, řadu kritiků a objevily se i odmítavé postoje. Je jisté, že ve státě, který funguje naprosto ideálně a jehož občané nepotřebují využívat žádnou ze složek systému sociálního zabezpečení, by sociální stát vzniknout nemohl, neboť by nebyl zapotřebí. Sociální stát vzniká proto v důsledku potřeby uspokojení sociálních potřeb chudých a sociálně slabých, jeho fungování je závislé na tržní ekonomice a jeho vliv je úzce spojen s rozvojem a uplatněním sociální politiky.⁴ Realizace sociální politiky se stává nedílnou součástí činnosti nejen státního aparátu, ale má samozřejmě i přímý vliv na společnost a občana.⁵

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je téma sociálního státu tématem potřebným, neboť jeho důsledky pocítují všichni občané a jeho změny mají přímý vliv na život každého z nás. To byl hlavní důvod pro výběr tohoto tématu. Sociální stát je produktem moderní společnosti a jako takový prochází řadou změn. Jeho přímý vliv na

¹ Srov. ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část, Sociální pomoc a sociální služby*, 3. rozš. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1852-4, str. 9-15.

² Srov. HANZL, Daniel. *Úvod do sociální politiky*, Vyd. 1. Třebíč: AMAPRINT-Kerndl, 2012, 73 s. ISBN 978-80-87710-02-9, str. 19.

³ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, str. 55-57.

⁴ Srov. KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*, 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, s. 10-11.

⁵ Srov. VEČEŘA, M., *Teorie sociálního státu*, str. 7.

náš život pociťujeme zejména v případě náročných životních situací, existenčních obtíží, nemocí a úrazu. Téma sociálního státu a jeho vlivu na společnost je tématem, které dle mého mínění úzce souvisí s prací sociálního pracovníka. Jan Keller ve své knize *Soumrak sociálního státu* výslovně uvádí, že „*sociální stát tlumočil ideály křesťanské a humanitární tradice s jejím důrazem na ochranu slabších, na podporu strádajících a na zajištění lidsky důstojných podmínek existence pro neprivilegované.*“⁶

Bakalářská práce si klade za cíl přiblížit definici základní prvky a procesy sociálního státu, vznik a vývoj jeho historických etap jeho vzniku a vývoje. Navážu jednotlivými vztahy sociálního státu a nastíním možné vysvětlení příčin vzniku a fungování sociálního státu. Dále nezapomenu vysvětlit základní pojmy sociální politiky a jejich dopadů na život ve společnosti, a to zaměřené také na systém sociálního zabezpečení v České republice. Při vypracování práce byly využity publikace, periodika i internetové zdroje. Mezi hlavní publikace, ze kterých čerpám z knihy od Martina Smutka, *Sociální stát: Úvod do studia*. Dále z publikace od Miloše Večeří s názvem *Sociální stát: Východiska a přístupy*. Přínosnou publikací v mé práci je i publikace od Daniela Hanzla s názvem *Úvod do sociální politiky*. Mezi periodiky v práci čerpám z příspěvku od Jakuba Jinka, s názvem *Sociální spravedlnost pro sociální práci*.

⁶ Srov. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*, s. 12.

1. Definice pojmu social welfare a jeho různé chápání.

Definice pojmu sociální stát je různorodá a v percepci různých autorů odlišná. Nejčastěji se pojem sociální stát označuje anglickým ekvivalentem jako social welfare nebo welfare state.⁷ Tento pojem byl v poprvé v historii zaznamenán v roce 1939 a je úzce spojen s moderním pojetím fungování státu a jeho celkovým rozvojem.⁸ Sociální stát je pojem, který ke svému definování využívá i poznatky z jiných oborů, a je proto nutné respektovat tento fakt při jeho charakteristice. Jedná se zejména o právní vědy, sociologii, ekonomii, politologii a sociální filozofii. Sociální stát tedy využívá poznatky z těchto vědních oborů, které se uplatňují při jeho fungování. Zároveň je nezbytné uvádět sociální stát do přímé spojitosti s pojmem sociální politiky a jejími nástroji.⁹ Navzdory nejednoznačné výkladové definici je sociální stát „v každé zemi jedinečným jevem reagujícím na zcela konkrétní a specifické podmínky té které země.“¹⁰

Jednou z možných definic, která se snaží vymezit pojem sociální stát je například ta, která popisuje sociální stát jako „stát blahobytu, veřejných sociálních služeb, stát asistenční, stát sociálního zabezpečení, sociálních práv či sociální kapitalismus.“¹¹ Sociální stát další autoři definují jako „stát se silným veřejným sektorem a s výraznými intervencemi vlády do sociální oblasti. Je také vymezován jako stát, v němž odpovědnost za základní životní podmínky není jen záležitostí jedinců a jejich rodin, ale i záležitostí veřejnou.“¹² Pojem sociální stát můžeme definovat také jako „produkt historického vývoje veřejně organizované solidarity je odpovědí na mezinárodně uznávané právo občanů na důstojné životní minimum. Je veřejnou garancí a odpovědí na ústavní zaručená nezadatelná lidská práva občanů, včetně práv sociálních.“¹³

Jedním z nejdůležitějších etických aspektů fungování sociálního státu je respektování lidských práv, na jejichž základě má docházet k uplatnění a zajištění životního standardu každému jedinci, a to v případě nečekaných situací, náročných

⁷ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 18-19.

⁸ Srov. DUKOVÁ, Ivana.; DUKA, Martin.; KOHOUTOVÁ, Ivanka. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2, s. 22.

⁹ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 7-9.

¹⁰ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 20.

¹¹ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 22.

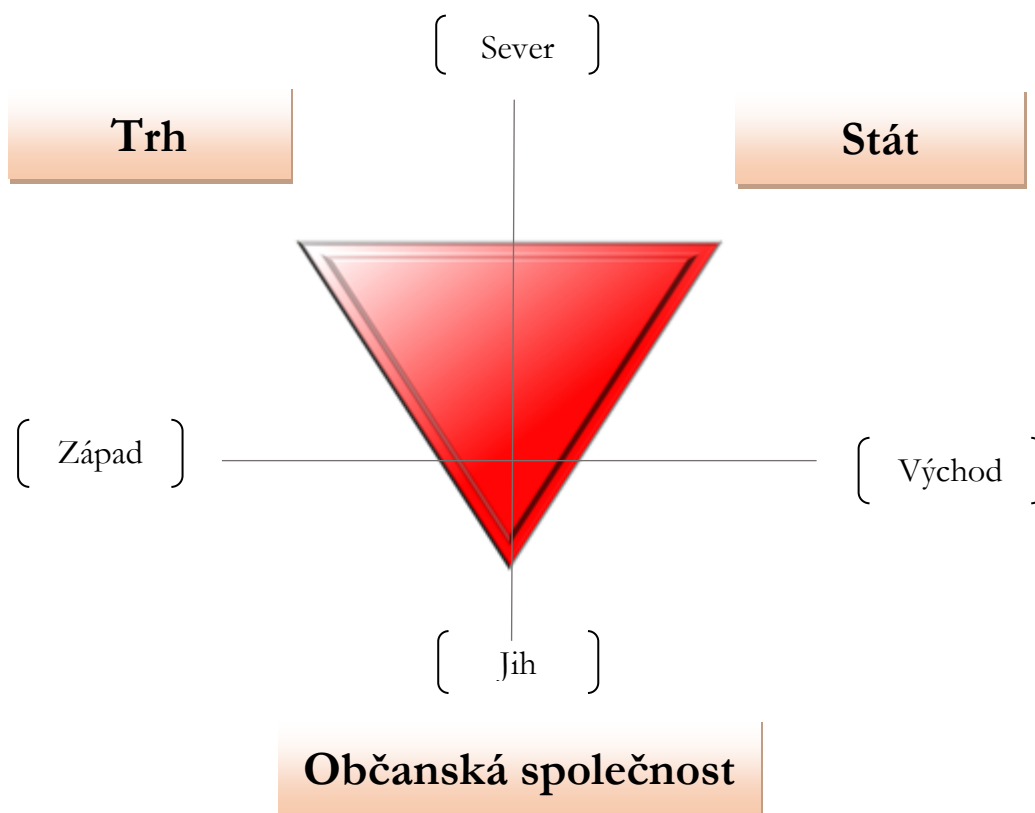
¹² Srov. KREBS, Vojtěch. Et. al. *Sociální politika*, 5. přeprac. a aktual. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4, s. 74.

¹³ Srov. TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3, s. 120.

životních situací nebo situací spojených s věkem občanů.¹⁴ Rovněž je velmi důležitá snaha zahrnout téma sociálního státu do sféry vědeckého zkoumání a rozšiřovat jeho zkoumání pomocí vědeckých metod, především na univerzitách.¹⁵

Některé odborné zdroje popisují sociální stát pomocí tzv. welfare triangle, tedy takzvaného trojúhelníku blahobytu. Tento trojúhelník je zpravidla rozdělen na tři základní části, které „reprezentují integrační roviny, kde jsou jednotlivci nebo skupiny obyvatelstva integrováni do společnosti.“¹⁶

Obrázek 1: Institucionální organizace welfare v poválečné Evropě¹⁷

2. Příklady typů sociální politiky státu.

Kapitola příklady typů sociální politiky státu si klade za cíl popis některých druhů, principů a typů sociální politiky moderního státu. V jednotlivých podkapitolách dojde ke stručnému vymezení některých nejdůležitějších ideologických směrů a typologií státu. Sociální stát se nejintenzivněji vyvíjí od konce 2. světové války a rozvíjí se spolu

¹⁴ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část, Sociální pomoc a sociální služby*, s. 9-14.

¹⁵ Srov. VEČEŘA, M.; *Teorie sociálního státu*, s. 7.

¹⁶ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 23.

¹⁷ Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-691-2, s. 59.

s vlivem moderní společnosti. V současné společnosti došlo a dochází ke změnám a vývoji nejen sociálního státu, ale i sociální politiky.¹⁸

2.1 Ortodoxní konzervatismus.

Charakteristika ortodoxně konzervativního směru nutně musí začít vymezením pojmu konzervatismus. Definování konzervatismu, jako jednoho z ideologických směrů je obtížné z důvodu názorové nejednotnosti. Konzervatismus propaguje a obhajuje ověřený hodnotový systém, který je neměnný a vyzdvihuje tradiční hodnoty a postoje založené na historické zkušenosti.¹⁹ Jiní autoři definují konzervatismus jako směr, který obhajuje zájmy, které vycházejí z tradičních názorů a postojů ve společnosti. V důsledku těchto postojů není konzervatismus zastáncem změn, které by mohly narušit zaběhnutý a historicky ověřený pořádek. Konzervatismus považuje tyto inovativní změny veskrze za negativní pro společnost, neboť jejich dopady na stát a společnost jsou veskrze nepříznivé a nežádoucí. V literatuře je možné setkat se i s konstatováním, že konzervatismus nemusí být názorově vyhraněný.²⁰

Ortodoxní konzervatismus je jeden ze striktních názorových myšlenkových proudů, který považuje vznik státních institucí za nezbytný a přirozený proces. Konzervatismus přiřazuje státu konkrétní a specifické funkce. Ortodoxně-konzervativní pojetí státu považuje funkce státní sociální politiky za nadstandartní, neboť jejich využití je možné v případech, ve kterých selžou všechny jiné mechanismy.²¹ Další autoři uvádějí, že ortodoxní konzervatismus není funkční sám o sobě, ale je schopen nabídnout a poskytnout možnosti pro fungování státu.²²

2.2 Marxismus.

Marxismus představuje jednu z politických, ekonomických a filozofických ideologií, která stála u zrodu komunistického hnutí. Marxismus je úzce spjat s osobou Karla Marxe a Bedřicha Engelse, kteří myšlenky hnutí zformulovali ve svém nejznámějším díle *Kapitál*. Metodologickým principem marxismu je dialektický materialismus, který aplikovaný na rozvoj společnosti uvažuje o vzájemném ovlivňování hospodářských sil

¹⁸ Srov. FRANCOVÁ, Hana.; NOVOTNÝ, Aleš. *Sociální politika v základech*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-125-3, s. 75–76.

¹⁹ Srov. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*. 1. Vyd. Praha: Euromedia Group k. s. – Knižní klub v edici Universum, 2003. ISBN 80-242-1069-X, s. 519.

²⁰ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0, s. 96.

²¹ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 21.

²² Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 25.

a výrobních vztahů, které stojí v pozadí třídních bojů a konfliktů.²³ V kontextu sociálního státu je tato teorie nejkritičtější. Praktická sociální politika v pojetí této ideologie není ve společnosti realizovatelná. Jedním z důvodů nemožnosti praktického uplatnění je i ta skutečnost, že realizace státní moci nevychází z potřeby občanů a společnosti.²⁴ Toto ideologické hnutí se zpravidla přímo podílí na ovlivňování funkcí státu a přímo tak zasahuje do jeho fungování. Důležitým rysem marxistického pojetí státního zřízení je ovlivňování všech složek státního aparátu a také organizování celé společnosti.²⁵ Vliv sociální politiky je realizován pouze za pomoci vlivu státního aparátu.²⁶

Dle jiných autorů vychází idea marxismu také z některých filozofických směrů. Karel Marx definuje ve společnosti třídy, které jsou ekonomicky a společensky nerovnocenné. Marx se v historickém kontextu tehdejší doby, zabývá především zájmy pracujících dělníků v továrnách. Dělníci jsou diskriminováni svými zaměstnanci, tedy bohatými majiteli továren či společností, ve kterých pracují. Tyto majitele továren či společností označuje Marx jako kapitalisty. Práva pracujících dělníků jsou dle Marxe potlačovány právě třídou kapitalistů, která dělníky tzv. vykořisťuje. Marx kritizuje tyto poměry a považuje za nutné, aby ve společnosti nastala ekonomická rovnost všech obyvatel. Tohoto lze dosáhnout pouze takzvaným třídním bojem. Konečnou fází třídního boje je posléze nastolení komunismu, který Marx považuje za ideální politický systém ve fungujícím státním zřízení. Uskutečnění myšlenek marxismu se jeví v praxi jako nereálné.²⁷ V následujícím textu zaměřím na definování pojmu třída a vymezení pojmu třídní boj. Pojem třída a třídní boj definoval Karel Marx spolu s Bedřichem Engelsem a považuje se za jeden ze základních principů jejich teorie. Vznik společenských a ekonomických tříd je v jejich pojetí považovaný za důsledek lidských (pracovních) vztahů. Pojem třída je dáván do souvislosti s ekonomickou aktivitou jedinců ve společnosti. (přesněji je možné třídu definovat jako početně větší skupinu obyvatel žijící a pracující ve stejném pracovním sektoru, kterou spojují společné ekonomické a pracovní vztahy a výrobní produkty jsou výsledkem těchto vztahů). Odlišným postavením jednotlivých tříd (a jedinců v nich) vznikají tzv. třídní rozdíly.

²³ Srov. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*, s. 639.

²⁴ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 47.

²⁵ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 21.

²⁶ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 25.

²⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0, s. 65-66.

Marx dále považuje vznik tříd nikoli za přirozený proces, který se rozvíjí na základě historického vývoje, ale spojuje ho pouze s ekonomickou činností lidí a rozvojem výrobního hospodářství.²⁸ Jak jsem již uvedla výše, je důležité také definovat tzv. třídní boj. Sociologický slovník definuje třídní boj jako proces úzce související s politikou ve státě.²⁹

2.3 Neomarxismus.

Stejně jako marxistická teorie je i neomarxismus spojen se jménem Karla Marxe. Jeho kritika sociálního státu je nejvíce zaměřena proti kapitalistickému pojetí státu a kapitalismu obecně. Neomarxisté kontinuálně navazují na marxisty a rozvíjejí svoji teorii ve 20. století. Kritika neomarxistů je zaměřena proti sociálnímu státu a sociální politice. Sociální stát je v tomto pojetí nedemokratický systém, který nefunguje ve prospěch občanů ve státě, ale naopak zatěžuje občany nadbytečnou byrokracií. Funkce sociální politiky a sociální legislativy považují neomarxisté vlivem fungování sociálního státu za neefektivní a nedostatečné.³⁰ Neomarxismus spolu s marxismem řadíme mezi tzv. konfliktuální teorie státu, které „*vysvětlují sociální stát konfliktem zájmů a sociální nerovností.*“³¹

2.4 Liberalismus.

Liberalismus jako další z politických ideologií možného pojetí ve fungování státu, považuje za jeden z nejdůležitějších názorových principů princip svobody a svobodného rozhodování.³² Liberalismus měl své počátky rozvoje Francii, kde se začalo uplatňovat heslo „*laissez faire, laissez passer (nech činiti, nech býti).*“³³ Dle jiných autorů je liberalismus definovaný jako směr, který se v historii poprvé objevuje v 18. století. Důležité je zdůrazňování svobodného rozhodování občanů ve státním aparátu, což má mít za následek zlepšení životní úrovně, hospodářství i ekonomické stability státu. Občané se mají tedy rozhodovat samostatně v co největší možné míře.³⁴

Nyní blíže definuji dílo a myšlenky Adama Smithe, neboť je to významný představitel liberální koncepce sociálního státu. Adam Smith ve svém nejznámějším díle *Bohatství národů* definoval liberální koncepci státu, při níž vycházel

²⁸ Srov. *Malý socio-logický slovník*, s. 511–512.

²⁹ Srov. *Malý socio-logický slovník*, s. 513.

³⁰ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 80–8.

³¹ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 45.

³² Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 25.

³³ Srov. TOMEŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*, s. 44.

³⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 102.

z ekonomických teorií. Adam Smith vymezil tři hlavní úkoly, které má stát zajišťovat v dostatečné míře, což mu v konečném důsledku zajistí prosperitu a bohatství. Stát má především sloužit ve prospěch občanů, přičemž musí striktně dodržovat právo občanů na soukromý majetek a soukromé vlastnictví. V důsledku těchto jevů je rovněž pro stát důležité podporovat svobodu trhu a zajistit tak občanům svobodné obchodování ve státním zřízení, kde jsou občané svobodní a mohou se svobodně rozhodovat.³⁵

Dle jiných autorů je liberalismus spojen s rozvojem a modernizací státního aparátu. Liberalismus se snaží potlačovat kontrolu státu nad občany a jeho hospodářstvím. Historicky se vliv liberalismu uplatňoval s narůstající intenzitou svobody jednotlivce a s jejím zvětšujícím se vlivem. Liberalismus také klade důraz na svobodný přístup jedince k fungování státu. Důležité při uplatnění jsou také lidská práva a svobody.³⁶ Vznik liberalismu je některými autory dáván do souvislosti se změnami ve společnosti, které se objevily v reakci na průmyslovou revoluci v 19. století. Tyto změny měly vliv na snižující se životní úroveň dělníků v továrnách. V důsledku toho nutně muselo dojít ke změnám v sociální oblasti.

2.5 Neoliberalismus.

Neoliberalismus je směr, který ideologicky vzniká a rozvíjí se na podkladě liberalismu.³⁷ Liberalismus je možné definovat jako „světový názor, podle něhož mají státní nebo jiné instituce omezit kontrolu individuální svobody na minimum.“³⁸ Neoliberalismus reaguje především na špatnou ekonomickou stabilitu, která spolu s jinými faktory zapříčinila ekonomickou situaci a nedostatečnou schopnost některých států financovat občanům dávky ze sociálního systému. Neoliberalismus se intenzivně rozvíjí a uplatňuje především v průběhu druhé poloviny 20. století.

Hlavní myšlenkou neoliberalismu je tedy přenesení finanční a hospodářské odpovědnosti na každého jednotlivce, zejména prostřednictvím financování prostředků do soukromých fondů a pojištění. Tato opatření měla stabilizovat sociální politiku, přesto se setkala a setkala i s odmítavými postoji. Neoliberalismus volal po změnách v sociální politice a definoval některé její nové principy. Jedná se o takzvaný „*contracting out*“, který je někdy uváděn i pod označením „*opting out*.“³⁹ Tyto systémy

³⁵ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 76.

³⁶ Srov. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*, s. 584.

³⁷ Srov. *Neoliberalismus*. [online]. [cit. 2. 1. 2015] Dostupný z: <<http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2014/neoliberalismus>>

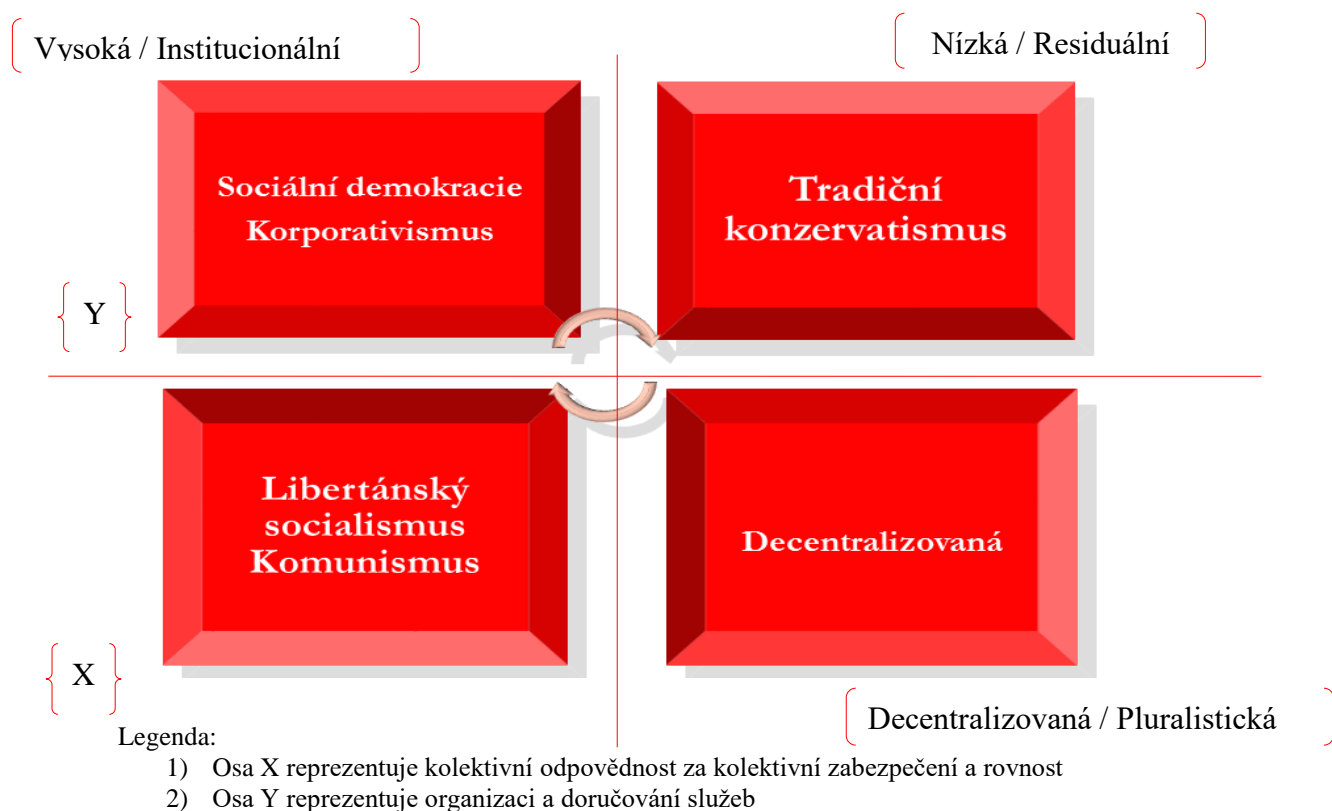
³⁸ Srov. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*, s. 584.

³⁹ Srov. TOMEŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*, s. 65.

nabízejí občanům nové možnosti ve způsobech placení povinných částí v systému sociálního zabezpečení a to prostřednictvím soukromých subjektů. Toto řešení se v praxi ukázalo jako ideální pouze v některých případech. Neoliberalismus je významně spjat s osobou Margaret Thatcherové.⁴⁰ Tato bývalá britská politička a poslankyně prosazovala reformní změny, zejména v ekonomickém sektoru.⁴¹

Některé odborné zdroje uvádějí tezi, že neoliberalismus má spolu s marxismem některé shodné prvky ve svém názorovém pojetí. Oba přístupy se shodují v tom, že prvotní důležitost ve společnosti má hospodářství státu, nad vlivy ostatními. Některé názorové postoje jsou shodné například i v některých aspektech týkajících se kritiky sociálního státu.⁴² Ve funkci sociálního státu v České republice se s neoliberalismem pojí především rok 1995, kdy v politickém dění probíhal a uplatňoval se „*agresivní nápor neoliberální koncepce vyprovokoval tvrdou a trvalou reakci odborů, které se staly baštou sociálnědemokratického přístupu*“.⁴³

Obrázek 2: Social welfare-dvoudimenzionální pohled.⁴⁴

⁴⁰ Srov. TOMEŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*, s. 64–65.

⁴¹ Srov. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A–Ž*, s. 1141.

⁴² Srov. HAUSER, Michael, ed. *Sociální stát a kapitalismus*. 1. vyd. [Praha]: Svoboda Servis, 2007. ISBN 978-8086320-48-9, s. 24.

⁴³ Srov. RYS, V. *Česká sociální reforma. Sociologická studie*, s. 131.

⁴⁴ Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*, s. 75.

3. Některé příčiny vzniku sociálního státu.

Jak jsem již uvedla v úvodu své bakalářské práce, je třeba sociální stát posuzovat v závislostech na individuálních (zejména ekonomických) vývojových odlišnostech v jednotlivých zemích.⁴⁵ Některí autoři konstatují, že „*Všechny sociální státy ve světě vznikají jako důsledek zvyšujících se požadavků na dávky a zvyšujících se možností sociálního zabezpečení.*“⁴⁶ Zároveň je důležité poznamenat, že samotný sociální stát vzniká na evropském kontinentu a je úzce spjat s historickým přelomem ve strojním průmyslu na rozhraní 18. a 19. století.

Dalším důležitým faktorem je změna názorového klimatu společnosti. Vlivem osvícenství dochází ke kritice a k odstraňování feudálního zřízení, zejména moci panovníka. Na našem území jsou zásadními historickými milníky tzv. Josefské reformy. (k podobným reformám dochází i mimo naše území). Císař Josef II. vydává roku 1781 patent, kterým dochází ke zrušení nevolnictví. Obyvatelstvo se ve velkém počtu stěhuje z vesnic do měst, která nejsou na náhlý a masový příval obyvatelstva připravena. Při řešení této situace sehrála důležitou roli existence tzv. centralizace moci, která se tak stává další příčinou vzniku sociálního státu.⁴⁷ Reformy Marie Terezie a Josefa II. byly cíleně zaměřeny k reformě státního aparátu jako celku, včetně vydávání nových zákonů a jejich legislativních změn. Následně vlivem zavádění legislativních opatření do praxe, došlo k nutnosti zavedení prvních ochranných sociálních opatření ve prospěch občana. Tyto opatření byly nejdříve zaměřené jako ochrana jedince v pracovně-právním vztahu, týkaly se tedy úpravy vztahu zaměstnance a zaměstnavatele. Jako první sociálně právní ochrana občana byly zavedeny některé druhy pojištění, nejdříve se vztahujících k pracovnímu úvazku jako potencionální ochrana zaměstnance před možným rizikem spojeným s výkonem povolání.⁴⁸

Sociální státy vznikají jako důsledek historického vývoje a následných společenských změn. Jejich cílem bylo a je zavedení takových druhů opatření, které mají zabezpečit blaho a bezpečí pro své občany.⁴⁹ Sociální státy těchto cílů dosahují zavedením systému sociálního zabezpečení.⁵⁰

⁴⁵ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 76.

⁴⁶ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 57.

⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 57.

⁴⁸ Srov. RÁKOSNÍK., Jakub et al. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-80-87284-30-8, s. 51–69.

⁴⁹ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 56-57.

⁵⁰ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 22.

3.1 Vědecko-technický pokrok.

Rozvoj sociálního státu je bezprostředně spjat s procesem industrializace, a později vědecko-technického pokroku. Tento nevyhnutelný pokrok přinesl mnoho nových změn.⁵¹ Tyto změny se týkaly pracovních návyků jednotlivců spolu se změnou uspořádání společnosti jako celku. Technologický pokrok zkvalitnil a urychlil pracovní procesy, čímž zapříčinil změny ve společnosti týkající se faktického uspořádání práce, která již nebyla se vznikem továren závislá na přírodních cyklech.

Jednou z nejvýznamnějších změn procesu industrializace, která měla výrazný vliv na sociální stát, je vznik trhu práce, který se v této souvislosti objevuje poprvé. Vznik trhu práce přispěl k ekonomické závislosti jedince na pracovním poměru. V důsledku uvedených postupů dochází i k těmto procesům a navazujícím sociálně-společenským změnám. Pracující jedinec již není v případě nepříznivého zdravotního stavu či úrazu odkázán výhradně na pomoc nejbližšího sociálního okolí (nejčastěji rodiny), ale na vznikající sociální instituce. V souvislosti s těmito jevy dochází i k rozvoji sociální politiky.⁵²

Proces industrializace je možné konkrétně časově vymežit. Tento proces začíná rokem 1776. V tomto roce firma Boulton a Watt průmyslově vyrábí první parní stroj, původní vynález Thomase Newcomena, který pro průmyslové využití technologicky zdokonalil James Watt. Vlivem technologického vývoje a zavedením parního stroje je výrazně oslaben vliv manufakturní výroby, která se tímto stává naprosto neúčinným a zdlouhavým výrobním procesem. V důsledku industrializace se rozvíjí proces urbanizace. Vlivem úpadku manufakturní výroby a vznikem nových továren, které jsou budovány ve městech, se obyvatelstvo vesnic hromadně přesídluje do měst. Ve městě očekává zlepšení své ekonomické situace a zvýšení svého životního standardu.⁵³

Krebs uvádí, že fungování a rozvoj sociálního státu je úzce spjat především s rozvojem hospodářství a nových technologií a je dáván do souvislostí s vlivem ekonomického pokroku. Tento efekt, tedy zlepšení ekonomické a hospodářské situace, které měly za následek rozvoj státu, se historicky datuje od konce 2. světové války. Za těchto okolností se rozvíjí i sociální aktivita států ve prospěch občanům.⁵⁴

⁵¹ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 69–70.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 69–70.

⁵³ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 55–57.

⁵⁴ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 77.

3.2 Vliv politiky a celkového politického vývoje státu.

Krebs pokládá za důležitý faktor při vzniku sociálního státu i vliv politiky. Zejména se mění a rozvíjí i vztah občana a státu. Významný je důraz na práva ve státě stejně jako na práva občana. Občan může svobodně využívat některé služby, které mu stát v sociální sféře nabízí.⁵⁵ Důležité je uvést zde i historický vývoj, kterým stát a jeho pojetí v percepci občanů procházel v dějinách. Dle Večeři je možné říci, že už od dob antického Řecka je pojetí státu a občana vzájemně terminologicky provázáno. Člověk je „*zoon politikon-bytost politická*.“⁵⁶ Stát ve starověkém Řecku netvořil jednotný celek, ale skládal se z menších dílčích subsystémů, tzv. polis, to znamená jednotlivých městských států. Fungování těchto městských států mělo svá specifika, která vycházela ze specifické dělby tehdejší společnosti, kde se vedle svobodných občanů nacházely i přistěhovalci a otroci. Rozdělení práv těchto jednotlivých vrstev obyvatelstva bylo nejednotné, tedy pro každou skupinu obyvatelstva specifické. Genderové postavení obyvatel těchto států bylo také nejednotné, neboť práva žen byla značně omezena, takřka ve všech oblastech, nejen politického života.⁵⁷

Historický vývoj se orientoval směrem k modernímu státu, a to postupným opuštěním nemoderních koncepcí státu k modernímu pojetí, tedy k centralizaci státní moci. Autor Večeři zmiňuje i některé historické osobnosti, které navrhly svou vlastní koncepci státu. Jako jednoho z představitelů teorií státu je zde uveden Niccolo Machiavelli (1469–1527).⁵⁸ Své postoje a názory formuloval v několika spisech. Stručně se dá jeho idea státu charakterizovat tak, že v čelu státu by měl být schopný, silný a uvědomělý jedinec.⁵⁹ Další pojetí teorií státu Večeři nachází u Immanuela Kanta (1724–1804). Dle Večeři považuje v pojetí státu nejdůležitější principy práva jednotlivce, které je spjato s dodržováním právních předpisů, které tak zaručují jedinci svobodu ve státě.⁶⁰ Adam Smith (1723–1790) byl britský národohospodář, který ve státním zřízení považoval za nejdůležitější faktor potlačení individualismu občana. Politické faktory, které se podílejí na vývoji státu dnes, jsou dle Večeři spojeny s pojmem „*občanská společnost*.“⁶¹ Občanská společnost je tvořena seskupeními občanů, které spojuje společná snaha o veřejné prosazení svých společných zájmů.

⁵⁵ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 78.

⁵⁶ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 13.

⁵⁷ Srov. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*, s. 846.

⁵⁸ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 13.

⁵⁹ Srov. *Nové universum: všeobecná encyklopedie*, s. 619.

⁶⁰ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 13–14.

⁶¹ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 14.

Prosazení těchto společných zájmů se nejčastěji realizuje ve prospěch komunity nebo obce. Projevy občanské společnosti nejčastěji vznikají například za účelem podpory zdravotně-handicapovaných občanů nebo si kladou za cíl zastupovat zájmy některých sociálně vyloučených skupin.⁶²

3.3 Demograficko-sociální příčiny.

S rozvojem hospodářství dochází i k sociálním změnám. Tyto sociální změny se dotýkají rodin s dětmi i jednotlivců. Již nebylo možné spoléhat se při řešení sociální problematiky a otázek pouze na svépomoc či pomoc rodiny, ale bylo nutné začít využívat i pomoc státu či některých státních institucí.⁶³ Večeřa uvádí, že demograficko-sociální příčiny vzniku sociálního státu se vzájemně podmiňují s jinými, konkrétně zde uvádí (výše uvedený) proces industrializace.

Tedy změny spojené s procesem industrializace, následně urbanizace měly za následek změnu v celé společnosti, zejména narušení stávajících sociálních vazeb a hierarchií. Vytváří se nově sociální vazby v důsledku vzniku trhu práce. Večeřa uvádí, že změny na trhu práce a technologický pokrok, který způsobil v této době zkvalitnění pracovního postupu spolu se zkvalitněním výrobních technologií, měl za následek demografické změny, konkrétně v tomto období dochází k prudkému zvýšení počtu obyvatelstva. Nastávají některé jevy, které můžeme označit za prosociální, tedy pozitivní pro společnost z hlediska sociálního. Konkrétně se jedná o rozsah nezaměstnanosti, která v této době (opět v důsledku urbanizace a industrializace) klesá. Dochází také ke změně sociální politiky, ve vztahu k fungování sociálního státu, který se považuje za nutný. Večeřa pokládá též za důležitý ten fakt, že úspěšný rozvoj sociálního státu a jeho vývoj je možný pouze v demokratické společnosti a to v rámci kapitalistického systému, spolu s jeho ekonomickým vývojem.⁶⁴

4. Vývojové etapy sociálního státu.

Současně s vývojem sociálního státu docházelo k experimentům s jeho praktickým využitím. Kapitola se orientuje na šest vývojových etap a následuje po textu, ve kterém jsem se zabývala některými příčinami vzniku sociálního státu.

Sociální stát prošel historickým vývojem a jeho rozvoj pokračuje i v současné době. Vývojové etapy sociálních států se týkají především evropského a amerického

⁶² Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*, s. 26–27.

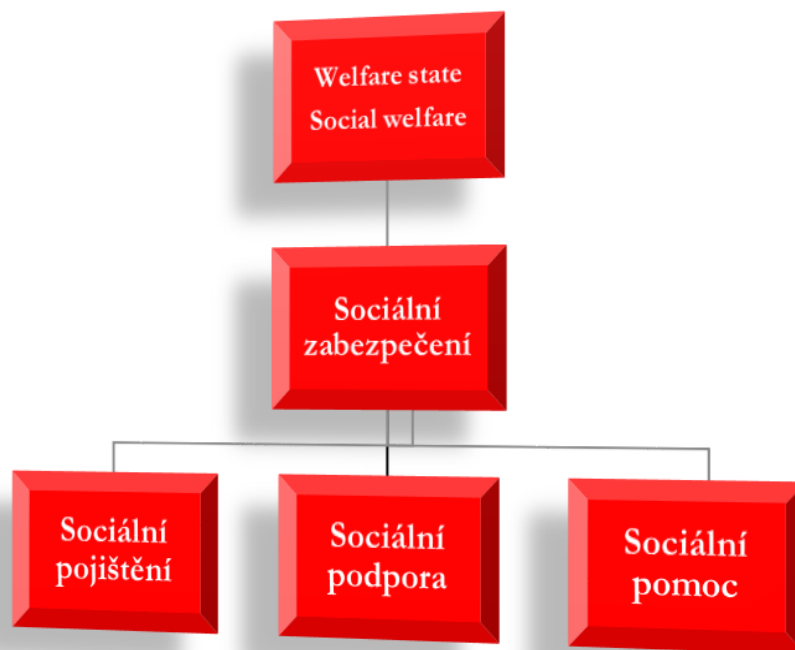
⁶³ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 20.

⁶⁴ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 69–71.

kontinentu, přesto měl vývoj na našem území specifický průběh.⁶⁵ V níže uvedených bodech jsou zahrnuty nejdůležitější perspektivy, ke kterým má sociální stát směřovat.

- „zajišťování prosperity
- omezování chudoby
- zajišťování sociální rovnosti
- zajišťování sociální integrace a zamezování sociální exkluzi
- zajišťování sociální stability
- zajišťování nezávislosti jednotlivců“⁶⁶

Obrázek 3. Schéma. Vztah sociálního státu, sociálního zabezpečení a základních pilířů sociální politiky⁶⁷

4.1 Období experimentálních počátků (80. léta 19. století-1930).

Otto von Bismarck byl přední německý politik, který se jako říšský kancléř zasloužil o sjednocení země zavedením významných sociálních reforem mezi lety 1883–1887. Nejvýznamnější z nich je realizace pojišťovacích systémů, které vznikly ve prospěch občanů a zároveň jako prevence sociálně-patologických jevů, které by měly v konečném důsledku negativní dopad na jedince a rodinu.⁶⁸

Na našem tehdejší území se významnou měrou zasloužil o vznik a zavádění sociálních reforem Eduard Taaffe, který byl česko-rakouským politikem. Tyto reformy

⁶⁵ Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát*, s. 56.

⁶⁶ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 53.

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 53.

⁶⁸ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 88.

se týkaly především celkového zhoršeného stavu našeho hospodářství, ekonomiky a politiky. První světová válka měla za následek vznik a prohloubení některých sociálně patologických jevů, zároveň se zvýšil počet nezaměstnaných a invalidních občanů.⁶⁹

Vlivem neustále zvětšujícímu se počtu obyvatelstva a procesům spojených s urbanizací dochází ke shlukování obyvatelstva ve městech, kde jsou občané (vlivem procesu industrializace) nejčastěji zaměstnáváni jako dělníci v továrnách. Otto von Bismarck proto zavádí systém pojištění (úrazové, v nezaměstnanosti, penzijní, nemocenské) nejdříve jako potencionální ochranu dělníků před úrazem a nezaměstnaností.⁷⁰ Pojištění, které Bismarck zavádí, se zpočátku vztahovalo pouze na vybranou vrstvu obyvatelstva a založeno bylo na principu dobrovolnosti. Postupně dochází ke stabilizaci sociálního systému vlivem jeho reorganizace.⁷¹

Sociální pojištění (anglicky social insurance) se na našem území začíná využívat od roku 1948, kde bylo právně ukotveno v tehdejší Zákone o národním pojištění. V současné době je sociální pojištění v České republice součástí jednoho ze tří pilířů (vedle sociální podpory a sociální pomoci) systému sociálního zabezpečení. Sociální pojištění je významnou součástí fungování sociálního státu.⁷²

Charakteristickým znakem experimentální etapy vývoje sociálního státu je budování koncepce sociálního státu a pokusy zavádět sociální reformy do praktického života. Odlišné experimenty a pokusy se odehrávaly ve Spojených státech amerických a Kanadě. Zatímco v Evropě se na podkladě Bismarckových reformních změn začíná vyvíjet sociální zabezpečení, ve Spojených státech amerických a Kanadě se s těmito reformami nezačíná, především z důvodu silného politického vlivu (liberalismus). Situace se mění v důsledku ekonomických, politických a primárně sociálních jevů, které přinesla ve 30. letech světová hospodářská krize.⁷³

4.2 Období konsolidace (1930–2. světová válka).

John Maynard Keynes (1883–1946) byl britský ekonom a národohospodář, který se svojí prací, kterou nazval „*Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*“⁷⁴ (1936) významně zasloužil o impulsy k novému rozvoji ekonomiky a státního hospodářství, které byly narušeny vlivem světové hospodářské krize. Jeho práce obsahovala závěr, že

⁶⁹ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 28–29.

⁷⁰ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 88.

⁷¹ Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát*, s. 56–57.

⁷² Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 20–21.

⁷³ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 58.

⁷⁴ Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát*, s. 57.

příčinou nezaměstnanosti není neochota potencionálně práce schopného obyvatelstva pracovat, ale chybná sociální a ekonomická politika samotného státu. Ve své práci Keynes vyvodil dvě určující příčiny nezaměstnanosti, kdy je „*chronický nedostatek poptávky v důsledku zejména nedostatečné kupní síly obyvatelstva*“⁷⁵ a zároveň „*technologický pokrok vytlačuje živou práci*“.⁷⁶

V období konsolidace stagnuje vývoj sociální politiky vlivem začátku druhé světové války, která má za následek i zhoršení ekonomické situace a zpomalení hospodářského vývoje. Rozvoj sociálního státu ustupuje do pozadí, neboť hospodářský, politický i sociální vývoj státu je zaměřen na začínající válečný stav a požadavky s ním spojené.⁷⁷ Karl Gunnar Myrdal byl švédský politik a národohospodář, který se významnou měrou zasloužil o rozvoj sociálních reforem a sociálního státu. V oblasti ekonomie je jedním z držitelů Nobelovy ceny (1974). Karl Gunnar Myrdal byl jedním ze spoluautorů změny sociálního systému ve Švédsku ve 30. letech 20. století.⁷⁸ V tomto období se Švédsko (vlivem událostí světové ekonomické krize, válečného a poválečného vývoje) nacházelo v období, kdy bylo nezbytné zavádět nové reformy v oblasti sociálního systému a sociálního zabezpečení. V důsledku těchto byl K. G. Myrdal jedním z významných spoluautorů nové koncepce sociálního státu ve Švédsku.⁷⁹

Dle slovníku cizích slov je možné vyložit pojem konsolidace ve smyslu „*upevnění, ustálení, sjednocení, sloučení, unifikace...*“⁸⁰ „*Lze říci, že sociální stát se formuje jako eliminátor nezaměstnanosti a důsledků s ní spojených.*“⁸¹ Obecně je možné, že ve druhé vývojové etapě sociálního státu dochází ke zjištění, že sociální stát je potřeba rozvíjet, zejména pomocí ekonomických opatření. Ekonomická opatření jsou v této době nedostačující vzhledem k historickým událostem.⁸²

4.3 Období sociální přestavby (1945–1962).

William Beveridge (1879 – 1963) patřil k nejvýznamnějším státníkům, kteří se významnou měrou podíleli na rozvoji a fungování sociálního státu. Toho dosáhl zavedením své soustavy sociálního pojištění u Beveridge po ukončení svých studiích

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 57.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 57.

⁷⁷ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 28.

⁷⁸ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 90.

⁷⁹ Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát*, s. 58.

⁸⁰ Srov. *ABZ slovník cizích slov*. [online]. [cit. 3. 1. 2015] Dostupný z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/konsolidace>>

⁸¹ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 58.

⁸² Srov. Tamtéž, s. 58.

v Oxfordu, začal zkoumat život a sociální poměry sociálně slabých a ekonomicky neaktivních obyvatel v Londýně. Této zkušenosti později využil při tvorbě své práce s názvem Pojištění pro všechny a pro všechno (1924). V roce 1911 navrhl systém sociálního pojištění v nezaměstnanosti, které se poprvé zavedlo do praxe ve Velké Británii. O rozvoj sociální problematiky se zasloužil také intenzivní prací s veřejností, kdy spoluprací s tehdejšími sdělovacími prostředky medializoval sociální problematiku.⁸³

Systém pojištění (1942), který W. Beveridge vytvořil, byl založen na následujících principech.

- Na podkladě dosavadních uplatňovaných a ověřených konzervativních řešení navrhnout nové teorie a praktické návrhy, sloužící k modernizaci systému.
- Flexibilně propojit systém národního pojištění se zbytkem ostatních projektů, návrhů a fungujících systémových opatření.
- Inovovat současný fungující systém sociálního zabezpečení.⁸⁴

William Beveridge se řadí k průkopníkům sociálního zabezpečení. Cílem jeho reform je občan, kterému má fungující sociální stát zajistit pomocí funkčního systému sociálního zabezpečení ochranu „od kolébky do hrobu“.⁸⁵ Definoval některé další důležité principy, které byly součástí nového Beveridgova systému. Návrh obsahoval tyto kroky:

- „*dávky, zajišťující existenční minimum budou jednotné*
- *i příspěvky na sociální pojištění budou jednotné*
- *bude sjednocena správa sociálního pojištění*
- *dávky budou odpovídat definované potřebě*
- *sociální pojištění bude obecně dostupné*
- *účastníci pojištění budou rozděleni do skupin podle svého sociálního postavení a životní situace.*“⁸⁶

4.4 Období sociální expanze (1962–1973).

Období sociální expanze se nazývá taktéž „zlatý věk“, což značí, že v tomto historickém období dochází k rozvoji fungování sociálního státu. Jde o etapu, ve které

⁸³ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 33–34.

⁸⁴ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 90.

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 90.

⁸⁶ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 34.

dochází k celkovému růstu ekonomiky a zlepšení hospodářského vývoje, což má na sociální stát a jeho fungování velmi pozitivní dopad.⁸⁷

Současně je toto období charakterizováno jako etapa s nízkou mírou nezaměstnanosti, což je důsledek růstu hrubého národního produktu v jednotlivých zemích. Výsledkem těchto jevů je patrná změna ve složení populace, konkrétně sociální rozložení vrstev obyvatelstva. Klesá podíl dělnické třídy a dochází ke zvýšení počtu střední třídy ekonomicky aktivního obyvatelstva.⁸⁸ Typickým znakem, vyskytujícím se v období tzv. sociální expanze je celkové zlepšení životního standardu obyvatel.⁸⁹

Důvody, které jsem uvedla výše, zaručují rozvoj ve fungování sociálního státu. Nastává situace, kdy vysoká míra zaměstnanosti a nízká míra sociálně patologických jevů ve společnosti (nezaměstnanosti, úrazovosti, invalidity aj.) způsobují, že systém sociálního zabezpečení je využíván obyvatelstvem ve velmi omezené míře. Tím dochází k tomu, že ekonomicky aktivní obyvatelstvo přispívá svými finančními prostředky do systému více, než obyvatelstvo, které z tohoto systému tyto prostředky čerpá.⁹⁰

4.5 Období stagnace (1973–1980).

V období stagnace dochází ke krizi, která je způsobena celosvětovým zdražením ropy a následné celosvětově ekonomickou ropnou krizí. V důsledku těchto jevů dochází ke krizi ekonomiky jednotlivých států, čímž je v krizi i fungování sociálních států v těchto jednotlivých zemích. Ropná krize a důsledky s ní spojené mají za následek nejen krizi ve fungování sociálního státu, ale jsou příčinou i celkové ekonomické, politické, hospodářské a politické krize v jednotlivých zemích. Zvýšením cen ropy došlo ke zdražení pohonných hmot, tedy došlo ke zvýšení celkové ceny jednotlivých výrobků. Důležitým momentem bylo, že zdražením ropy se neodrazilo pouze ve zvýšení cen pohonných hmot, ale nastalo zdražení všech produktů, které jsou vyráběny z ropy.

Vlivem ekonomické ropné krize dochází také k růstu nezaměstnanosti prakticky v celém světě. Zvětšuje se zadlužování jednotlivých států, což je spojeno především s výdaji na fungování sociálního státu. Vlivem nezaměstnanosti dochází ke zvýšení výdajů sociálních států na pokrytí důsledků s ní spojených. Fungování sociálního státu

⁸⁷ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 30.

⁸⁸ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 91.

⁸⁹ Srov. SMUTEK, M. *Sociální stát*, s. 59–60.

⁹⁰ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 59.

je omezeno měnící se situací ve světě. Demografické změny mají výrazný vliv na strukturu obyvatelstva, které výraznou měrou stárne.⁹¹

Ekonomická krize, způsobená zvýšením cen ropy je nazývána jako tzv. fiskální krize. Sociální stát nebyl ekonomicky schopný pokrýt (nejvíce dávkami ze systému sociálního zabezpečení) nároky svých občanů.⁹²

4.6 Období rekonceptualizace (1980-dosud).

Období rekonceptualizace, které od 80. let minulého století trvá dodnes, charakterizuje nutnost změny a neustálého hledání nových teorií, východisek a mechanismů ve fungování sociálního státu. Začátek období rekonceptualizace je dáván do spojitosti s politickým vývojem. Ve Velké Británii (viz kapitola neoliberalismus) se dostává k moci Margaret Thatcher a ve Spojených státech amerických přejímá politickou moc Ronald Reagan. Předchozí etapa stagnace, kdy se sociální stát dostává vlivem ekonomické ropné krize a důsledků s ní spojených do stavu ekonomické nestability, přetrvává i se všemi sociálně patologickými a negativními jevy, mezi kterými stále dominuje vyšší míra nezaměstnanosti.⁹³

Původní koncepce sociálního státu nebyla připravena na ekonomickou krizi a vysokou míru nezaměstnanosti, která během delšího časového horizontu kontinuálně poroste. Dnešní stav zaměstnanců se někdy označuje jako „*pracující chudoba*“ což je způsobeno častou změnou zaměstnání a zvyšujícími se nároky na kvalifikovanost zaměstnanců. Tento stav má za následek oddalování nástupu do prvotního pracovního poměru, což v minulosti nebylo časté.⁹⁴ Situace, kdy je sociální stát v demografické krizi, je charakterizována vysokou mírou nezaměstnanosti (ubývá ekonomicky aktivního obyvatelstva, zvyšuje se počet lidí v seniorském věku) a také již počínající krizí rodiny a rodinné politiky. Krize rodinné politiky se objevuje v tehdejších vyspělých evropských státech a vyznačuje se klesající mírou natality. Fungování sociálního státu je tímto výrazně omezeno, neboť nízká míra porodnosti spolu se stárnutím obyvatelstva a oddalováním nástupu do stálého zaměstnání vlivem studia je předpokladem pro vyšší výdaje, které sociální stát investuje do obyvatelstva.⁹⁵

⁹¹ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 59.

⁹² Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 91.

⁹³ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 91–100.

⁹⁴ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 59.

⁹⁵ Srov. HANZL, D. *Úvod do sociální politiky*, s. 59–60.

5. Typologie sociálních států.

V kapitole dojde k vymezení fungování sociálních států pomocí některých typologií.⁹⁶ Jak již bylo uvedeno v části zabývající se definicí pojmu sociální stát, je tento pojem nejednoznačný a obtížně definovatelný, neboť se musí posuzovat na základě specifických charakteristik vývoje v jednotlivých zemích.⁹⁷ Z těchto důvodů je vhodné popisovat konkrétní situace a subsystemy sociálního státu pomocí typologií. Typologie sociálních států se odlišují v celkovém pojetí sociálního státu, především z hlediska jednotlivých modelů sociální politiky státu a některých specifik ve způsobech jeho financování.⁹⁸ Někteří autoři upozorňují na to, že využití typologií má i negativní aspekty. Typologie sociálních států tedy „příliš generalizuje nebo naopak popisuje sociální stát příliš detailně.“⁹⁹ V následujícím textu dojde k vymezení některých nejzásadnějších a nejznámějších typologií sociálního státu, které jsou rovněž nejvíce uváděné v literatuře, a to od druhé poloviny 20. století.¹⁰⁰ První z nich byla vytvořena Richardem Titmussem v roce 1979 a druhá Gostou Esping-Andersenem v roce 1989.¹⁰¹

5.1 Titmussovy typologie sociálního státu (1979).

○ Reziduální sociální stát

Reziduální pojetí sociálního státu se formuje na podkladě liberalismu, jako jednoho z modelů sociální politiky státu. Vychází z principu uplatňujícího pojetí sociální odpovědnosti, která je závislá v plné míře na konkrétním jedinci. Pokud se jedinec není schopen v případě náhlé životní události či v důsledku špatné finanční situace (tedy vlivem trhu) postarat sám o sebe, měla by mu primárně pomoci jeho rodina, tedy jeho nejbližší sociální okolí. V případě, že tyto dvě pomyslné prvotní záchranné sítě nejsou dostatečné a selžou, zajišťuje jedinci jeho základní životní potřeby sociální stát pomocí institucí či jeho systémů.¹⁰²

Reziduální sociální stát se uplatňoval ve Spojených státech amerických a ve Velké Británii. Charakteristickými znaky výplaty dávek státní sociální podpory bylo například zjištění „majetkových poměrů žadatele“.¹⁰³ Mezi některé další charakteristicky výplaty sociálních dávek u reziduálního typu sociálního státu patří samotný sociální status

⁹⁶ Srov. KELLER, J., *Soumrak sociálního státu*, s. 49.

⁹⁷ Srov. HANZL, D., *Úvod do sociální politiky*, s. 18.

⁹⁸ Srov. KELLER, J., *Soumrak sociálního státu*, s. 49.

⁹⁹ Srov. SMUTEK, M., *Sociální stát*, s. 69.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 71.

¹⁰¹ Srov. HANZL, D., *Úvod do sociální politiky*, s. 61.

¹⁰² Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 97.

¹⁰³ Srov. HANZL, D., *Úvod do sociální politiky*, s. 61.

příjemce těchto dávek. Příjemce sociálních dávek je většinovou společností hodnocen negativně. Sociální dávky jsou vypláceny v minimální míře malému množství jedinců. Dochází k účelovému vytváření negativního obrazu u příjemců sociálních dávek a jsou využívány jako negativní exemplární příklad.¹⁰⁴ Někdy bývá tento typ sociálního státu označován také jako Beveridgovský-atlantský model.¹⁰⁵

- Institucionálně-redistributivní sociální stát

Tento typ sociálního státu vychází z odlišného přístupu státu k obyvatelstvu, než reziduální typ sociálního státu. Tento typ sociálního státu si klade za cíl zajistit v případě potřeby sociální dávky ve větší míře všem jedincům, kteří na ně mají nárok. Institucionálně-redistributivní typ sociálního státu se snaží, na rozdíl od reziduálního sociálního státu, poskytovat sociální dávky plošně těm jedincům, kteří na ně mají nárok. Dochází také k cílené snaze státu o zlepšení mediálního obrazu těch obyvatel, kteří jsou příjemci sociálních dávek. U reziduálního typu sociálního státu často docházelo k negativním postojům k příjemcům dávek, kteří byli v menšinové míře a nacházeli se na okraji společnosti, nyní se stát snaží činit pravý opak.¹⁰⁶ Stát považuje poskytování pomoci potřebným za přirozenou součást svého fungování.¹⁰⁷ Na rozdíl od předchozího (reziduálního) typu sociálního státu, který byl typický pro Spojené státy americké, je typ institucionálně-redistributivního typu státu typický spíše pro Velkou Británii. Toto dělení je ale vzhledem k typům států vycházejícím z reziduálního modelu státu.¹⁰⁸

- Pracovně-výkonnostní stát

Tento model sociálního státu se vymezuje zejména na základě tzv. „*meritokratického principu*.“¹⁰⁹, kdy jsou potřeby jedinců ve státě uspokojovány na podkladě „*zásluh, pracovního výkonu, produktivity a nižší redistribuce*.“¹¹⁰ V tomto modelu sociálního státu upřednostňuje stát využití nestátního sektoru a jeho organizací. Tento model je obvyklý pro země, jako je Německo, Rakousko, Belgie a Francie.¹¹¹

¹⁰⁴ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika*, s. 97.

¹⁰⁵ Srov. DUKOVÁ, I.; DUKA, A.; KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*, s. 16.

¹⁰⁶ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika*, s. 98.

¹⁰⁷ Srov. HANZL, D., *Úvod do sociální politiky*, s. 61.

¹⁰⁸ Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 82.

¹⁰⁹ Srov. Tamtéž, s. 82.

¹¹⁰ Srov. HANZL, D., *Úvod do sociální politiky*, s. 61.

¹¹¹ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 99.

5.2 Esping-Andersenovy typologie sociálních států.

Gøsta Esping-Andersen rozpracoval svoje teorie v knize *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Tyto teorie během pozdějších let znovu upravoval a rozšiřoval a jeho publikace se staly inspirací pro jiné vědce.

- Liberální sociální stát

Liberální sociální stát koresponduje v některých faktorech s reziduálním typem státu. V systému přerozdělování sociálních dávek, které jsou v tomto druhu sociálního státu poskytovány plošně, je příjemce dávek (které se přerozdělují s ohledem na jeho celkový příjem), vnímán rovněž veskrze negativně, zejména v percepci jeho životního standardu.¹¹² Liberální sociální stát se snaží velmi omezovat vliv sociálního pojištění jednotlivců.¹¹³

- Korporativistický (konzervativní) typ sociálního státu

Korporativistický typ sociálního státu má historickou tradici datující se od začátku 20. století. Korporativistický typ sociálního státu považuje výši sociálních dávek za přímo úměrnou předchozímu celkovému životnímu standardu jedince (včetně výše jeho průměrné mzdy), které předcházely situaci, kdy se ocitl v takové situaci, ve které se stal závislým na příjmu některého z typů sociálních dávek. V tomto typu sociálního státu je možné pozorovat také některá z možných negativ. Tento typ sociálního státu má i svůj specifický přerozdělovací systém dávek ze systému sociálního zabezpečení, kde nejsou preferovány dávky samotnému jednotlivci, ale většímu okruhu osob. „*Princip pojištění se používá v případě pojištěných, princip pomoci pak u lidí bez jiných možností.*“¹¹⁴ Tento typ sociálního státu je někdy nazýván také jako tzv. německý model.¹¹⁵

- Sociálně-demokratický sociální stát

I tento typ sociálního státu se vyznačuje specifickým pojetím. „*Charakteristiky sociálně-demokratického režimu:*

- *Zásady univerzalizmu, rovnost relativně vysokého standardu životní úrovně,*
- *Plná zaměstnanost,*
- *Stát vytlačuje trh – všichni z tohoto sociálního státu mají prospěch, ale všichni jsou na něm závislí a podle předpokladu se cítí být zavázáni platit.*“¹¹⁶

¹¹² Srov. VEČEŘA, M. *Teorie sociálního státu*, s. 83.

¹¹³ Srov. FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*, s. 99.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 80.

¹¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 81.

¹¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 81.

6. Fungování sociálního státu v České republice a jeho některá specifika.

Historicky se sociální stát na našem území vyvíjel a je důležité zmínit zde nejen významné historické, ale především politické události, které významnou měrou formovaly společenské klima v České republice. Z těchto důvodů je nutné poukázat i na události před rokem 1989, zejména na činnost komunistické strany, která změnila státní zřízení a rovněž výraznou měrou zasahovala do chodu státu. Samotná komunistická strana procházela od svého založení neustálými vnitřními změnami a vnitro-politickými názorovými konflikty, které měly v konečném důsledku výrazný dopad na tehdejší společnost.¹¹⁷ Vliv Komunistické strany Československa (dále KSČ, vznik roku 1921¹¹⁸), která se po roce 1989 transformovala do Komunistické strany Čech a Moravy (dále KSČM, vznik 30. března 1990¹¹⁹), se vlivem historicko-společenských událostí výrazně oslabil, přesto zůstala přítomna jako regulérní volební strana, jejíž volební preference se dlouhodobě drží nízko a je tedy vysoce pravděpodobné, že její faktický vliv a moc na společnost se již nikdy nevrátí do předrevoluční doby.¹²⁰

V následujících kapitolách se zaměřím především na polistopadový vývoj sociálního státu na našem území, který časově vymezím od roku 1993, kdy vznikla dne 1. 1. 1993 Česká republika jako samostatný, demokratický a nezávislý stát.¹²¹ Zvláštní pozornost bude věnována legislativním změnám, zejména rozdělení a vzájemnému vztahu sociálního zabezpečení, sociální politiky a sociálního státu, stejně jako se zde zmíním o některých z nejvýznamnějších politických a vládních činitelů, kteří stáli zrodu nového státního zřízení a podíleli se na chodu nového státu.¹²²

6.1 Některé historicko-politické okolnosti vzniku České republiky jako samostatného státu ve vztahu k pozdějšímu vývoji sociálního státu.

Vývoj sociálního státu na našem území byl v zásadě kompatibilní spolu s vývojem sociálního státu v Evropě, přesto vlivem historických událostí, které měly významný

¹¹⁷ Srov. MAŇÁK, J., *Čistky v komunistické straně Československa 1969-1970*, s. 5–7.

¹¹⁸ Srov. CABADA, L.; VODIČKA, K. *Politický systém ČR. Historie a současnost*, s. 45.

¹¹⁹ Srov. *Komunistická strana Čech a Moravy*. [online]. [cit. 5. 2. 2015] Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/nase-strana/24002/kscm-kdo-jsme?chapter=1297>>

¹²⁰ Srov. Komunistická strana Československa. [online]. [cit. 15. 1. 2015]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Komunistick%C3%A1_strana_%C4%8Ceskoslovenska>

¹²¹ Srov. *Česká republika*. [online]. [cit. 12. 1. 2015]. Dostupné z: <<http://www.uzis.cz/cr-kraje>>

¹²² Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*, s. 196–197.

a specifický vliv na naše území, docházelo k odchylkám, především vlivem poválečného vývoje a následného nastolení komunistického režimu.¹²³ Na některé zásadní ekonomicko-hospodářské reformní změny se v následujícím textu zaměřím podrobněji.

Za jedno z historicky nejvýznamnějších období před vznikem samostatného státu (České republiky) se považuje období tzv. Třetí republiky v letech 1945–1948. V tomto období, kdy byl ve funkci prezident Edvard Beneš¹²⁴ se uskutečnila celková reforma sociálního systému, týkající se především reformy zákonů o sociálním pojištění. V důsledku poválečné situace se znatelnou měrou měnil i počet obyvatel v tehdejší Československu.¹²⁵ V období Třetí republiky probíhaly především legislativní změny, které se týkaly zákonů tvořících základní tři pilíře sociálního státu (státního sociálního zabezpečení), tedy sociálního pojištění, sociální podpory a sociální pomoci. Všechny tyto nové legislativní procesy měly za cíl reagovat na konec II. světové války a snažily se vytvořit pomocí sociálních reforem nově fungující státní zřízení.¹²⁶ Vlivem veskrze negativních zážitků, které poznamenaly obyvatelstvo v průběhu války, docházelo po jejím konci i ke změnám v celkové náladě poválečného obyvatelstva, které se znovu adaptovalo na změny ve státním zřízení, jako je příprava nových zákonů.¹²⁷ V roce 1949 bylo již zřejmé, že nastupující vláda jedné strany (KSČ) převezme faktickou moc ve státě, což se projevilo především schválením tzv. „10 bodů prezidenta Klementa Gottwalda“.¹²⁸ Klement Gottwald (zvolen prezidentem 14. 6. 1948) se stal 1. dělnickým (komunistickým) prezidentem, kde mu byl přidělen režimem titul „prezident Sjednotitel“. Klement Gottwald vykonával v tomto období též funkci tajemníka KSČ.¹²⁹ Vlivem režimu docházelo postupně ke změně stranické ideologie, která předpokládala, že „Komunistická ideologie předpokládala, že v socialistické společnosti nebudou chudí lidé, a proto nebude ani potřeba zvláštní sociální péče“.¹³⁰ Další důležité mezníky se

¹²³ Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*. Vyd. neuvedeno. Praha: Auditorium, 2012, 416 s. ISBN 978-80-87284-30-8, s. 137-153.

¹²⁴ Srov. *Panovníci Čech a Moravy. Panovníci Československa*. [online]. [cit. 6. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.cestipanovnici.estranky.cz/clanky/panovnici-cech--6---prezidenti-od-roku-1918.html>>

¹²⁵ Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*, s. 122–126.

¹²⁶ Srov. Tamtéž, s. 122–137.

¹²⁷ Srov. Tamtéž, s. 129.

¹²⁸ Srov. Tamtéž, s. 143.

¹²⁹ Srov. *Panovníci Čech a Moravy. Panovníci Československa*. [online]. [cit. 2. 1. 2015] Dostupné z: <<http://www.cestipanovnici.estranky.cz/clanky/panovnici-cech--6---prezidenti-od-roku-1918.html>>

¹³⁰ Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*, s. 144.

uskutečnily mezi lety 1956–1968 a jsou charakterizovány jako „*snahy o reformu sovětského modelu*“.¹³¹ (takzvaná Sovětizace sociálního státu se uskutečnila mezi lety 1948 – 1956).¹³² Změnami v tomto období prošly téměř všechny funkční složky fungování sociálního státu, především struktura sociálního pojištění.

Vlivem hospodářsko-ekonomických problémů spojených s měnovou reformou (1953) a politice prezidenta Antonína Zápotockého (1953-1957¹³³) byla vláda v tomto období donucena opětovně reformovat sociální systém státní politiky. Rok 1968 se ukázal jako přelomový.¹³⁴ Zde je nyní třeba zmínit jeden z nejdůležitějších reformních programů, kterým se stal v roce 1968 tzv. „*Akční program strany*.“¹³⁵ V tento rok došlo k další významné události a to k obsazení republiky vojsky Varšavské smlouvy.¹³⁶ Události po roce 1968, znamenaly především vývoj a změny ve vedení a organizaci v KSČ, pro které se ukázal jako přelomový rok 1969–1970.¹³⁷ V tomto období KSČ obměňovala stranické legitimace, které byly spojeny s obměnou a revolučními reformami v celkovém počtu členů strany.¹³⁸ Docházelo i ke změnám v systému přijímání nových členů do KSČ.¹³⁹ Výměna stranických legitimací měla za cíl celkovou reformu strany. Nejvíce z hlediska počtu členů strany, kdy mělo dojít k redukci nežádoucích členů, kteří by mohli být, především svým politickým smýšlením, potencionální stranickou hrozbou, a to hlavně tím, že by se mohli stát vnitřními politickými rozvraceči strany. KSČ vyhodnotila také některé negativa vyplývající z chodu fungování strany, zejména z výměny stranických legitimací. Jedním z důležitých negativních výsledků byl nízký počet členů strany z řad vysokoškolsky vzdělaných osob.¹⁴⁰ Zmínka o vlivu (zde názorovém) a samotný vliv tzv. inteligence (absolventy vysokých škol a jejich studenty) na společnost je důležitou součástí v chodu fungování tehdejšího státu. Názory občanů s politickým zřízením, (zejména vliv KSČ) nebyly tehdejší většinovou společností v Československu přijímány jednotně, přesto je

¹³¹ Srov. Tamtéž, s. 153.

¹³² Srov. Tamtéž, s. 137–140.

¹³³ Srov. *Panovníci Čech a Moravy. Panovníci Československa*. [online]. [cit. 2. 1. 2016]. Dostupné z: <<http://www.cestipanovnici.estranky.cz/clanky/panovnici-cech--6---prezidenti-od-roku-1918.html>>

¹³⁴ Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*, s. 153.

¹³⁵ Srov. CABADA, L.; VODIČKA, K. *Politický systém ČR. Historie a současnost*, s. 50.

¹³⁶ Srov. *Události v ČSSR v roce 1968*. [online]. [cit. 4. 1. 2016] Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cssr68.php>>

¹³⁷ Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*, s. 171.

¹³⁸ Srov. MAŇÁK, J. *Čistky v komunistické straně Československa 1969–1970, Praha 1997*, s. 36.

¹³⁹ Srov. Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 100–110.

zde důležité zmínit, že zejména názorové přesvědčení o převažujících pozitivních komunistického režimu, bylo tehdejší tzv. inteligencí přijímáno s většinovým (nadpolovičním) souhlasem. Toto se projevilo v historickém dokumentu, kterým byl tzv. Košický vládní program (1946). Samotné demografické složení komunistické strany je po roce 1946 většinově tvořeno již nikoliv dělnictvem, ale ze 2/3 právě inteligencí. Tehdejší prezident Klement Gottwald na IX. sjezdu strany v květnu 1949 Ústřední výbor Komunistické strany Československa (dále ÚV KSČ) považoval „jako jeden z nejdůležitějších úkolů vytyčuje požadavek vytvořit a vychovat vlastní inteligenci, třídě a ideologicky spjatou s pracujícím lidem.“¹⁴¹

S ekonomickými změnami, které nový režim prosazoval, někteří členové inteligence rovněž souhlasili, protože v nich spatřovali převažující výhody. Nové poválečné uspořádání Československa ovlivněné zejména vlivem totalitního režimu bylo v různých vrstvách společnosti přijímáno různě. Nyní se blíže zaměřím na období tzv. normalizace (1969–1989). Největší změny v sociální politice, které toto období charakterizují, se týkaly změn především v rodinné politice.

Tabulka 1. Růst společenské spotřeby v letech 1968–1981 (v mil. Kčs).

Rok	Společenská spotřeba celkem	1968 = 100 %	Z toho výrobky zdarma	1968 = 100 %	Z toho služby zdarma	1968 = 100 %	Z toho oficiální dávky	1968 = 100 =
1968	62 363	100	3645	100	27 638	100	31 080	100
1976	115 301	185	6648	182	51 471	186	56 962	183
1977	119 904	192	7060	194	53 907	195	58 947	190
1978	123 863	199	7365	202	56 841	206	60 437	194
1979	129 807	208	7918	217	57 947	210	63 944	206
1980	137 215	220	8532	234	59 603	216	69 080	222
1981	142 504	228	8962	246	63 263	229	70 300	226

Zdroj: ČSÚ a Historická statistická ročenka ČSSR, Praha 1985 in RÁKOSNÍK, J.; TOMESŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Vyd. neuvedeno. Praha: Auditorium, 2012, 416 s. ISBN 978-80-87284-30-8, s. 183.

V této době měla tehdejší vláda za cíl podporu rodin s dětmi a měla zájem i na zvýšení porodnosti a tím i na celkovou demografickou stabilizaci tehdejšího obyvatelstva. V důsledku velmi nízké natality tehdejšího obyvatelstva došlo k zavedení nových sociálních dávek, které měly za cíl zvýšit porodnost a motivovat obyvatelstvo tak, aby zvýšilo svůj populační přírůstek v co největší míře. Tímto došlo k schválení tzv. mateřského příspěvku (Zákon FS č. 154/1969 Sb., o mateřském příspěvku).¹⁴² Cílem normalizační sociální politiky bylo zajistit co nejvyšší životní standard

¹⁴¹ Srov. MAŇÁK, J. *K problematice struktury a postavení čs. inteligence v letech 1945–1953*, s. 1018.

¹⁴² Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMESŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, s. 175.

obyvatelstva tím, že v pravidelných časových intervalech mělo docházet ke zvýšení mezd a tím i k celkovému zvýšení životní úrovně obyvatelstva.¹⁴³ Cílem komunistické propagandy v rámci tehdejší politiky bylo vyzdvihnout pozitiva, které opatření tehdejší vlády prosazovala. Toto se dělo především zkresleným mediálním obrazem pozitiv a jistot, které charakterizovaly tehdejší sociální politiku státu. Ke konci komunistického režimu došlo v rámci revoluce v roce 1989.

Tabulka 2: Členění historického období mezi lety 1969–1989 a politické změny v systému řízení státu:

Stabilizace prookupačního režimu:	1969–1971
Pokus o normalizace, o ovládnutí společnosti a o korporatizaci sociálního státu:	1972–1975
Konvergence k sovětským sociálním praktikám:	1976–1981
Pokus o udržení moci centralizací a následně rozklad moci v podmínkách tzv. přestavby (perestrojka):	1982–1989

Zdroj: Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Vyd. neuvedeno. Praha: Auditorium, 2012, 416 s. ISBN 978-80-87284-30-8, s. 170.

Změny v rámci převratu spojeného s pádem režimu byly tak neočekávané, že jejich důsledky postihly celou soustavu v rámci fungování státního zřízení, zejména legislativní složku státu.¹⁴⁴ Po roce 1989, kdy definitivně došlo k odtržení od minulého režimu, došlo i ke změnám ve státním zřízení republiky, rovněž v jejím samotném názvu.

6.2 Některé aspekty ve fungování sociálního státu v období samostatné České republiky a jeho specifika.

Fungování sociálního státu bylo ovlivněno některými z nejdůležitějších zákonů, které přímo souvisí se vznikem samostatného státu a které byly důležité při chodu republiky jako demokratického a nezávislého státu. Tyto důležité legislativní normy (ústavní zákony) jsou platné i v současné době.

Tabulka 3: Důležité ústavní zákony:

Listina základních práv a svobod; Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
Ústava České republiky ústavní zákon č. 1/1993 Sb.; ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb.
Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky č. 10/1998 Sb., Ústavní zákon ze dne 22. dubna 1998 o bezpečnosti České republiky, ve znění zákona 300/2000 Sb.
Ústavní zákon o vytváření vyšších územních samosprávních celků č. 347/1997 Sb.

Zdroj: Srov. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Důležité zákony*. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=698>>

¹⁴³ Srov. Tamtéž, s. 177.

¹⁴⁴ Srov. CABADA, L.; VODIČKA, K. *Politický systém ČR. Historie a současnost*, s. 115.

Změny, které se staly na našem území po pádu totalitního režimu, se týkaly legislativních úprav a zároveň byly spojeny s některými významnými politickými osobnostmi. Jednou z nich je i osobnost Václava Havla. Václav Havel byl poprvé po pádu komunistického režimu zvolen Federálním shromážděním československým prezidentem dne 29. prosince roku 1989. Do funkce jako prezident byl Václav Havel zvolen znovu dne 26. ledna roku 1993 Poslaneckou sněmovnou a stal se tak historicky prvním prezidentem České republiky jako nezávislého, demokratického a samostatného státu.

Po skončení svého prezidentského období byl Václav Havel znovu pravomocně zvolen do prezidentské funkce dne 20. ledna roku 1998. Toto funkční období bylo jeho posledním ve funkci prezidenta České republiky.¹⁴⁵ Po skončení doby funkčního období Václava Havla byl zvolen dne 28. února roku 2003 do funkce prezidenta České republiky Václav Klaus. Jeho prezidentské funkční období se opakovalo jeho znovuzvolením dne 15. února roku 2008.¹⁴⁶ Václav Klaus se stal důležitou osobou v politické scéně zejména od doby, kdy se v počátcích nového státu stal federálním ministrem financí (prosinec 1989¹⁴⁷) a výraznou tvář ODS.¹⁴⁸ Mezi lety 1992–1996 vykonával funkci předsedy vlády České republiky.¹⁴⁹ V současné době je prezidentem České republiky Miloš Zeman, který je první prezident zvolený do čela státu přímou volbou v lednu roku 2013. (zisk 54,8 %)¹⁵⁰

Po pádu totalitního režimu docházelo také k ekonomickým změnám, týkajících se privatizačních reforem a změn. Zároveň také docházelo ke změnám počtu zaměstnanců a k některým hospodářským reformám. Důležitou se ukázala reforma nemocenského pojištění (zákon č. 180/1990 Sb.)¹⁵¹ Dalším důležitým zákonem, který se vytvořil v porevoluční době, a který sloužil za vzor pro pozdější reformy v sociálním systému v pozdější době byl zákon č. 463/1990 Sb. O Sociálním minimu.¹⁵² Mezi další důležité zákony patří například Zákon o zaměstnanosti č.1/1991 Sb.

¹⁴⁵ Srov. *Václav Havel*. [online]. [cit. 16. 2. 2016] Dostupné z:<<https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel>>

¹⁴⁶ Srov. *Václav Klaus*. [online]. [cit. 17. 2. 2016] Dostupné z:<<https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-klaus>>

¹⁴⁷ Srov. *Václav Klaus*. [online]. [cit. 17. 2. 2016] Dostupné z:< <http://www.klaus.cz/clanky/2470>>

¹⁴⁸ Srov. RYS, V. *Česká sociální reforma. Sociologická studie*, s. 39.

¹⁴⁹ Srov. *Václav Klaus*. [online]. [cit. 17. 2. 2016]. Dostupné z: < <http://www.klaus.cz/clanky/2470>>

¹⁵⁰ Srov. *Životopis*. . [online] [cit. 17. 2. 2016]. Dostupné z: <<https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/zivotopis>>

¹⁵¹ Srov. RÁKOSNÍK, J.; TOMEŠ, I.; a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*, s. 191–193.

¹⁵² Srov. Tamtéž, s. 197.

Nyní se blíže zaměřím na bližší charakteristiku, kterou přinesl Zákon o zaměstnanosti a na vliv a důsledky na společnost s tím spojené. Jedním z největších přínosů Zákona o zaměstnanosti byla preventivní složka, která vytvořila jakousi ochrannou bariéru před potencionálními negativními sociálními událostmi, spojenými s některými sociálně-patologickými jevy, které by mohla přinést nezaměstnanost. Zákon později procházel změnami a novelami, (prakticky do dnešní doby), jedním z největších negativ tehdejšího zákona byla přemíra výdajů některých dávek.¹⁵³

Důležité je zmínit se o vývoji na Slovensku, kde byl důležitým zákonem zákon č. 444/1990 Zb. O zriadení úradov práce. Jedním z nejdůležitějších zákonů pro budoucnost sociální práce, byl zákon O sociálním minimu č. 463/1990 Sb., a zákon O sociální potřebnosti č. 482/1991 Sb.

Některé nejzásadnější změny v českém systému sociálního zabezpečení jsou spjaté s počátkem vývoje legislativy po roce 1989, některé zásadní z těchto nejvýznamnějších změn proběhly v roce 1995. V tomto roce se uskutečnily některé reformní změny, které měly velký význam i pro pozdější dobu. Důležitým indikátorem změn se ukázaly především politické změny.¹⁵⁴ V následující tabulce jsou patrné některé z hlavních makroekonomických indikátorů mezi lety 1993–1995.

Tabulka 4: Vývoj hlavních makroekonomických indikátorů 1993–1995:

	Česká republika	Maďarsko	Polsko
<i>Míra nezaměstnanosti:</i>	%	%	%
1993	3,5	12,6	16,4
1994	3,2	10,9	15,5
1995	2,9	10,9	14,9
<i>Míra inflace:</i>			
1993	20,8	22,5	35,3
1994	10,0	18,8	32,2
1995	9,1	28,2	27,8
<i>Růst HDP:</i>			
1993	-0,9	-0,6	3,8
1994	2,6	2,9	5,2
1995	4,8	1,6	7,0

Zdroj: Srov. RYS, J. Česká sociální reforma. (sociologická studie), Vyd.1. Praha: Karolinum, 2003. 170s. ISBN 80-246-0588-0. s, 105.

V následujícím textu se zaměřím na historii minulých vlád, zejména na ekonomicko-politické faktory, které charakterizovaly vlády minulé a tím vytvářely sociální stát. Nyní se zaměřím na tzv. fiskální politiku státu. „*Nesoulad mezi fiskální (resp. Hospodářskou)*

¹⁵³ Srov. Tamtéž, s. 206–207.

¹⁵⁴ Srov. RYS, V. Česká sociální reforma. Sociologická studie, s. 131.

*politiku vlády a měnovou politiku ČNB nebyl dosud plně překonán.*¹⁵⁵ Důležité časové období bylo mezi lety 1995–1996, kdy se ekonomika a její rozvoj nacházely ve svých počátcích a kdy byl rozpočet státu relativně bez ekonomických výkyvů a záporných hodnot v oblasti celkového zadlužení státu. Zároveň se objevuje od roku 1997 jev, kdy *„se po snížení sazeb sociálního pojištění začal objevovat a narůstat deficit dříve přebytkovém důchodovém účtu.*¹⁵⁶ Postupně ale docházelo k deficitu a tím i k postupnému zadlužování státu. Státní dluh dlouhodobě narůstá a tento jev je patrný i v současné době, je tedy spjatý již s počátky samostatného státu a kontinuálně pokračuje. Je jisté, že bude tento státní dluh narůstat i v budoucnosti. Odborné zdroje uvádějí, že *„cesta k budoucímu překonání schodkovitosti veřejných rozpočtů je v jejich obratu k podpoře růstu a konkurenční způsobilosti ekonomiky.*¹⁵⁷

Jedním z nejdůležitějších zákonů, který se objevuje v souvislosti s fungováním samostatné České republiky je zákon týkající se soukromého podnikání a podnikatelské činnosti. Jedná se o zákon o živnostenském podnikání z roku 1991. Tento zákon byl veřejností přijat velmi kladně a následně došlo k zapojení nových podnikatelů do podnikatelské činnosti, což byl pozitivní jev v rámci ekonomiky. Ve stejném časovém období dochází i k demografickým změnám týkajících se České republiky, kdy se po pádu totalitního režimu objevuje zvýšený zájem cizinců o pobyt na našem území. Objevují se i některá negativa v samotném fungování státu. V důsledku zavádění nových právních norem a novelizací norem stávajících do praktického života, dochází k nedostatečné činnosti některých kontrolních a vládních orgánů. Stejně tak se objevují i některá negativa týkající se činnosti orgánů činných v trestním řízení a činností soudů. Hlavním negativem je především zdlouhavost a neefektivní organizace soudů.¹⁵⁸

Tabulka 5.: Vývoj veřejného dluhu, čistého úvěru vládě a zahraničního zadlužení vlády v ČR 1993–1997.

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Podíl veřejného dluhu na HDP (v %)	19,1	18,1	15,8	13,2	13,0	
Z toho podíl státního dluhu (v %)	15,8	13,7	11,4	10,1	10,5	10,9
Čistý úvěr vládě a FNM (v mld. Kč)	18,4	5,1	10,1	12,6	24,8	
Podíl ČÚV na domácích úvěrech (v %)	2,6	0,6	1,1	1,2	2,2	

¹⁵⁵ Srov. *Vláda České republiky. Historie minulých vlád. Oddíl 3 Stav ekonomiky a její transformace.* . [online]. [cit. 18. 2. 2016] Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/-zprava-o-stavu-cesko-spolecnosti---oddil-3-3-2-2130>>

¹⁵⁶ Srov. Tamtéž.

¹⁵⁷ Srov. Tamtéž.

¹⁵⁸ Srov. Tamtéž.

Podíl přírůstku ČÚV na domácích úvěrů (v %)	-7,5	-12,8	4,5	2,5	11,3	
Podíl vlády na zadluženosti v směnitelných měnách (v %)	23,4	23,8	15,3	8,7	6,9	
Podíl zahraniční zadluženosti vlády na HDP (v %)	5,9	6,2	5,0	3,2	3,1	

Zdroj: Srov. MF ČR e) odhad in *Vláda České republiky. Historie minulých vlád. Oddíl 3 Stav ekonomiky a její transformace.* [online]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/-zprava-o-stavu-cesko-spolecnosti---oddil-3—3-2-2130>>

7. Některé vzájemné souvislosti ve vztahu sociálního státu a sociální práce.

Myšlenkou vztahu mezi sociálním státem a sociální prací a jejich historickou vazbou se zabývá (včetně jiných autorů) J. Jinek. Sociální práce a sociální stát považuje za dva vzájemně provázané pojmy, především z historického hlediska již od dob Bismarcka a začátků budování sociálního státu. Tento vzájemný vztah má své pozitivní i negativní stránky, které došly v průběhu historie k vzájemnému odtržení. Sociální stát vytváří možnosti prosazování práv občanů a státu, ale zároveň může působit negativně prostřednictvím byrokratického aparátu, který nenabízí občanům kromě nadbytečné administrativy žádnou přijatelnou ochrannou sociálně-právní alternativu.

V současné době se kritika sociálního státu zaměřuje především na jeho výraznou ekonomickou nákladnost ve výdajích ze státního rozpočtu. Obava některých občanů vychází také z přílišné kontroly a nadbytečné moci, kterou může stát jako takový vůči nim uplatňovat a která v konečném důsledku může ohrozit některé jejich svobody. Přesto je fungování státního aparátu nezbytné a nutné, neboť bez něho není možné uskutečňovat nutné změny či prosazovat některé nové možnosti. Sociální stát je tedy spíše kontrolním orgánem, který je pro fungování státu a společnosti nutný, a bez kterého by nebylo možné nejen věci měnit, ale ani prosazovat. Kontrolně-legislativní a právně-ekonomická funkce sociálního státu je v určité míře nevyhnutelná. Funkce sociálního státu ve vztahu k sociální práci je tedy více partnerská, nežli direktivně-kontrolní.¹⁵⁹

Kritika sociálního státu se objevuje v odborné literatuře často a zabývá se mnoha odlišnými aspekty. Mezi ty ekonomické patří zejména názor, který považuje fungování sociálního státu za příliš ekonomicky nevýhodný z hlediska vysoké výše nákladů, které sociální stát investuje do obyvatelstva. Ekonomická nestabilita podle ekonomických

¹⁵⁹ Srov. JINEK, Jakub. Sociální spravedlnost pro sociální práci. Social Justice for Social Work. Sociální práce/Sociálna práca, 2014, roč. 14, č. 4, s. 32. ISSN 1805-885x (On-line), s. 38–40.

kritik souvisí i s neúčinnou mírou přerozdělování v důsledku demografických příčin, konkrétně s přílišným stárnutím populace. Přesněji se dá říci, že se „*nepříznivě se vyvíjí poměr pracujících a nepracujících*“.¹⁶⁰

Krize sociálních států postihla všechny země, ve kterých se sociální stát zavedeně fungoval. Různě vyspělé státy reagovaly na krizi sociálních států různě, především z hlediska specifík konkrétních zemí. Přesto je možné konstatovat, že v zásadě nedocházelo k snížení ekonomických výdajů na fungování sociálních států, a tím i ke snižování např. jednotlivých sociálních dávek a příspěvků, ale docházelo k individuálním a flexibilním úpravám legislativy v jednotlivých zemích.¹⁶¹

Důležitá se jeví také, mimo jiné, vzájemnost provázání pojmů sociální práce s pojmem sociální spravedlnosti. Tyto dva pojmy, ač rozdílné ve svém názvovém pojetí, mají některé společné souvislosti, které je vzájemně propojují. J. Jinek uvádí svůj pohled, ve kterém se zamýšlí nad vzájemnou propojeností těchto dvou pojmů v percepci sociálních pracovníků. Tyto některé souvislosti jsou většinou sociálním pracovníkům již zřejmé a není proto nutné tyto dva pojmy vzájemně oddělovat jeden od druhého. J. Jinek se zabývá pojmem sociální spravedlnosti jako přirozené součásti morálních hodnot jedince. V práci sociálního pracovníka by sociální spravedlnost měla být souborem přirozených etických hodnot, kdy jedná vždy dobře, ve smyslu spravedlnosti k druhým a vzájemné odpovědnosti za svoji činnost a rozhodnutí. Toto pojetí vychází spíše z historického kontextu. Nyní se zaměřím na pojetí sociální spravedlnosti v novověkém (současném) pojetí, které je odlišné. Toto pojetí se příkře distancuje od postoje, který chápe sociální spravedlnost jako přirozený vnitřní morální status jedince, ale chápe jako součást historického kontextu doby. Zde se jedná především o dobu moderní, která je spjata s rozvojem měst a technologií. V této době již nebylo zřejmě možné spolehnout se na schopnosti jedince či malých skupin, ale byla vyžadována systematická řešení, která byla možná zrealizovat pouze za pomoci mocenského řízení státu a jeho orgánů. Přesto má samotná sociální spravedlnost i svoji odvrácenou tvář. Ta se projevovala především nadbytečným propojením sociální spravedlnosti s minulým režimem a tím i přílišnou nadbytečnou administrativou a spíše kontrolní funkcí státu (který měl přímý vliv na život občanů) a jeho orgánů v percepci občanů.¹⁶²

¹⁶⁰ Srov. SMUTEK, M., *Sociální stát*, s. 104.

¹⁶¹ Srov. SMUTEK, M., *Sociální stát*, s. 106.

¹⁶² Srov. JINEK, J. *Sociální spravedlnost pro sociální práci*, s. 33–35.

J. Jínek pojímá sociální stát takto: „*sociální stát je reprezentantem úsilí sociální práce o sociální spravedlnost.*”¹⁶³ Postoje sociálních pracovníků k fungování sociálního státu a postoje k jeho samotné existenci bývají různé, v individuálních závislostech nejen na odbornosti sociálního pracovníka, ale důležité jsou jejich osobnostní (charakterové) předpoklady.¹⁶⁴

¹⁶³ Srov. JÍNEK, J. *Sociální spravedlnost pro sociální práci*, s. 40.

¹⁶⁴ Srov. JÍNEK, J. *Sociální spravedlnost pro sociální práci*, s. 41.

Závěr

Předložená bakalářská práce je prací teoretickou a přibližuje definici základních prvků a procesů sociálního státu, vzniku a vývoje jeho historických etap. Navazují zde jednotlivými vztahy sociálního státu a nástinem možností vysvětlení příčin vzniku a fungování sociálního státu. Dále zde nezapomínám na vysvětlení základních pojmů sociální politiky a jejich dopadů na život ve společnosti zaměřené také na systém sociálního zabezpečení v České republice.

V bakalářské práci rovněž stručně charakterizují sociální stát a definují základní pojmy sociální politiky státu. Zde se zabývám ve větším rozsahu marxismem, jako příkladem jedné ze sociálních politik státu. Vzhledem k historickým skutečnostem, týkajících se našeho území, je důležité, uvést zde základní principy marxismu (také velmi stručně neomarxismu) a jeho některá teoretická východiska, stejně jako uvést v práci kapitolu týkající se některých historicko-politických okolností vzniku České republiky jako samostatného státu. Domnívám se, že se mi cíle podařilo naplnit.

Marxismus ve spojení s ideologií komunistické strany měl vliv na fungování nejen našeho státu, ale také na státy střední a východní Evropy (státy historického Sovětského svazu). Ze základů myšlení marxismu ideologicky vycházejí i současné světové levicové politické strany a také současné levicové strany v České republice. Současná komunistická strana v České republice je stranou parlamentní, je tedy zřejmé, že se, byť v omezené míře podílí na fungování našeho státu, včetně spolupodílení se na vytváření legislativních norem, jejich novelizací a schvalování. Komunistická strana svůj vliv tedy neztratila, na rozdíl od dob historických se ovšem uplatňuje pouze v minimálním rozsahu. Činnost a fungování dnešní komunistické strany je vymezeno a kontrolováno základními legislativními normami, jako jsou ústavní zákony a Listina základních práv a svobod. Přesto se jedná o jednu z politických stran, kterou můžeme označit za kontroverzní, zejména některými svými názorovými postoji (které jsou ideově v možném rozporu s některými demokratickými principy) a také některými mediálně sledovanými kauzami některých jejích čelních představitelů.

Dále se ve své práci se rovněž zabývám některými příčinami vzniku sociálních států, které se snažím vzájemně propojovat nejen se samotnými historickými událostmi, ale i s vlivem politiky, sociální politiky a ekonomie. Samotný počátek sociálního státu je spjat s průmyslovou revolucí, urbanizací a tím i celosvětovým nárůstem počtu obyvatelstva. Všechny tyto faktory se vzájemně propojují a umožňují tak vznik a vývoj sociálních států. Fungování sociálního státu v České republice je především závislé na

legislativních procesech, činností vlády a také na samotné politicko-občanské aktivitě samotných občanů, kteří se aktivně zapojují do politického dění našeho státu. Úkolem sociálních pracovníků je rovněž zapojovat se aktivně do aktuálních sociálních problémů a legislativy, která souvisí se sociální oblastí. Rovněž je důležitá samotná aktivita nejen sociálních pracovníků, ale i pedagogů, speciálních pedagogů a jiných odborníků v oblasti zabývající se sociální problematikou a jejich vzájemná spolupráce. Závěrem své práce bych uvedla, že fungování sociálních států se týká každého jedince, ovlivňuje tak život každého z nás, a to nejenom v případě nepříznivých životních situací.

Smysl a poslání sociálního státu, tedy chránit a zabezpečovat své občany v nepříznivých, mimořádných, náročných a životních událostech pomocí jednotlivých složek ze systému sociálního zabezpečení státu, je důležitou součástí fungování moderního státu. Jeho budoucí vývoj se zřejmě neobejde bez těchto opatření, především z ekonomicko-politických příčin. Budoucnost systému sociálního zabezpečení, zejména jednotlivých dávek (např. systém státní sociální podpory), se bude měnit a vyvíjet, stejně tak, jako se bude vyvíjet ekonomika státu. Jedním z nejdůležitějších aspektů ve fungování sociálního státu je výše (na základě výše odvozen samotný koeficient) životního a existenčního minima. Tato výše se odvíjí od celkové ekonomiky státu, pravidelně se mění a odráží celkový stav ve fungování státu. Budoucnost sociálního státu tak i nadále zůstane závislá na efektivitě hospodaření a efektivnosti ekonomiky státu. Čím efektivnější bude ekonomika státu, tím budou moci být i vyšší výdaje na fungování jednotlivých složek sociálního státu.

Seznam zdrojů:

Seznam publikací:

1. ARNOLDOVÁ, Anna. Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část, Sociální pomoc a sociální služby. 3. rozš. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 600 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-1852-4.
2. DOSTÁL, Jaroslav. Transformace sociálního systému České republiky. Důchodové pojištění. Teze přednášky pro Parlament České republiky. 1. vyd. Praha: ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. 1994. 42 s. ISBN 80-85529-09-2.
3. DUKOVÁ, Ivana, DUKA, Martin a KOHOUTOVÁ, Ivanka. Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 200 s. ISBN 978-80-247-3880-2.
4. FRANCOVÁ, Hana a NOVOTNÝ, Aleš. Sociální politika v základech. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7387-125-3.
5. HANZL, Daniel. Úvod do sociální politiky. Třebíč: Amaprint- Kerndl, 2012. 73 s. ISBN 978-80-87710-02-9.
6. HAUSER, Michael, ed. Sociální stát a kapitalismus. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2007. 306 s. SOK; sv. 2. ISBN 978-80-86320-48-9.
7. KREBS, Vojtěch a kol. Sociální politika. 5. přeprac. a aktual. Vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.
8. MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 288s. ISBN 80-7178-549-0.
9. MAŇÁK, Jiří. Čistky v komunistické straně Československa v letech 1969–1970. Vyd. neuvedeno., Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. 127 s. ISBN 80-85270-59-5.
10. Nové universum: všeobecná encyklopedie A–Ž. 1. Vyd. Praha: Euromedia Group k. s. Knižní klub v edici Universum, 2003. ISBN 80-242-1069-X. s. 519.
11. RÁKOSNÍK, Jakub a kol. Sociální stát v Československu: právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992. Praha: Auditorium, 2012. 416 s. ISBN 978-80-87184-30-8.
12. RYS, J. Česká sociální reforma. (sociologická studie), Vyd.1. Praha: Karolinum, 2003. 170s. ISBN 80-246-0588-0.
13. SMUTEK, Martin. Sociální stát: úvod do studia. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 135 s. Texty k sociální práci. ISBN 80-7041-691-2.

14. TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

15. TOMEŠ, Igor. Sociální politika: Teorie a mezinárodní zkušenost: výběr z přednášek přednášených na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vyd. 1. Praha: Socioklub, 1996. ISBN 80-902260-0-0.

16. VEČEŘA, Miloš. Sociální stát: východiska a přístupy. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1996. 112 s. ISBN 80-85850-16-8.

17. VODIČKA, Karel; CABADA, Ladislav. Politický systém České republiky: historie a současnost. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-893-7.

Seznam internetových zdrojů:

1. ABZ slovník cizích slov. [online]. [cit. 3. 1. 2015] Dostupný z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/konsolidace>>

2. ENGELS, Bedřich. Zásady komunismu. [online]. [cit. 10. 11. 2015] Dostupné z: <<http://www.ksm.cz/literatura/bedrich-engels-zasady-komunismu.html>>

3. Komunistická strana Čech a Moravy. [online] [cit. 5. 2. 2015] Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/nase-strana/24002/kscm-kdo-jsme?chapter=1297>>

4. Komunistická strana Československa. [online]. [cit. 15. 1. 2015]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Komunistick%C3%A1_strana_%C4%8Ceskoslovenska>

Česká republika. [online]. [cit. 12. 1. 2015]. Dostupné z: <<http://www.uzis.cz/cr-kraje>>

5. MF ČR e) odhad in Vláda České republiky. Historie minulých vlád. Oddíl 3 Stav ekonomiky a její transformace. [online]. [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/!-zprava-o-stavu-cesko-spolecnosti---oddil-3—3-2-2130>>

6. Neoliberalismus. [online]. [cit. 2. 1. 2015]. Dostupný z: <<http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2014/neoliberalismus>>

7. Neoliberalismus. [online]. [cit. 2. 1. 2015]. Dostupný z: <<http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2014/neoliberalismus>>

8. Panovníci Čech a Moravy. Panovníci Československa. [online] [cit. 3. 1. 2015] Dostupné z: <<http://www.cestipanovnici.estranky.cz/clanky/panovnici-cech--6---prezidenti-od-roku-1918.html>>

9. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Důležité zákony. [online]. [cit. 16. 2. 2016]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=698>>

10. Události v ČSSR v roce 1968. [online]. [cit. 5. 1. 2015] Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cssr68.php>>
11. Václav Havel. [online]. [cit. 6. 1. 2015] Dostupné z: <<https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel>>
12. Václav Klaus. [online]. [cit. 8. 1. 2015] Dostupné z: <<https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-klaus>>
13. Vláda České republiky. Historie minulých vlád. Oddíl 3 Stav ekonomiky a její transformace. . [online]. [cit. 8. 1. 2015] Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/-zprava-o-stavu-cesko-spolecnosti---oddil-3—3-2-2130>>
14. Vláda České republiky. Historie minulých vlád. Oddíl 3 Stav ekonomiky a její transformace. [online]. [cit. 8. 1. 2015] Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/-zprava-o-stavu-cesko-spolecnosti---oddil-3—3-2-2130>>
15. Životopis. Osobní stránky prezidenta ČR. [online]. [cit. 8. 1. 2015] Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/zivotopis>

Seznam periodik:

1. JINEK, Jakub. Sociální spravedlnost pro sociální práci. Social Justice for Social Work. Sociální práce/Sociálna práca, 2014, roč. 14, č. 4, s. 32. ISSN 1805-885x (Online).
2. MAŇÁK, Jiří. K problematice struktury a postavení čs. Inteligence v letech 1945–1953, Revue dějin socialismu, roč. 8, 1968, zvláštní číslo.

Seznam zkratk:

KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
ÚVKŠČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam příloh:

1. Seznam tabulek, grafů a schémat.
2. Seznam obrázků.
3. Příloha č. VII. CD
4. Příloha č. VIII. Brožurka Jednotlivé vlády České republiky.

Seznam tabulek, grafů a schémat:

Seznam tabulek:

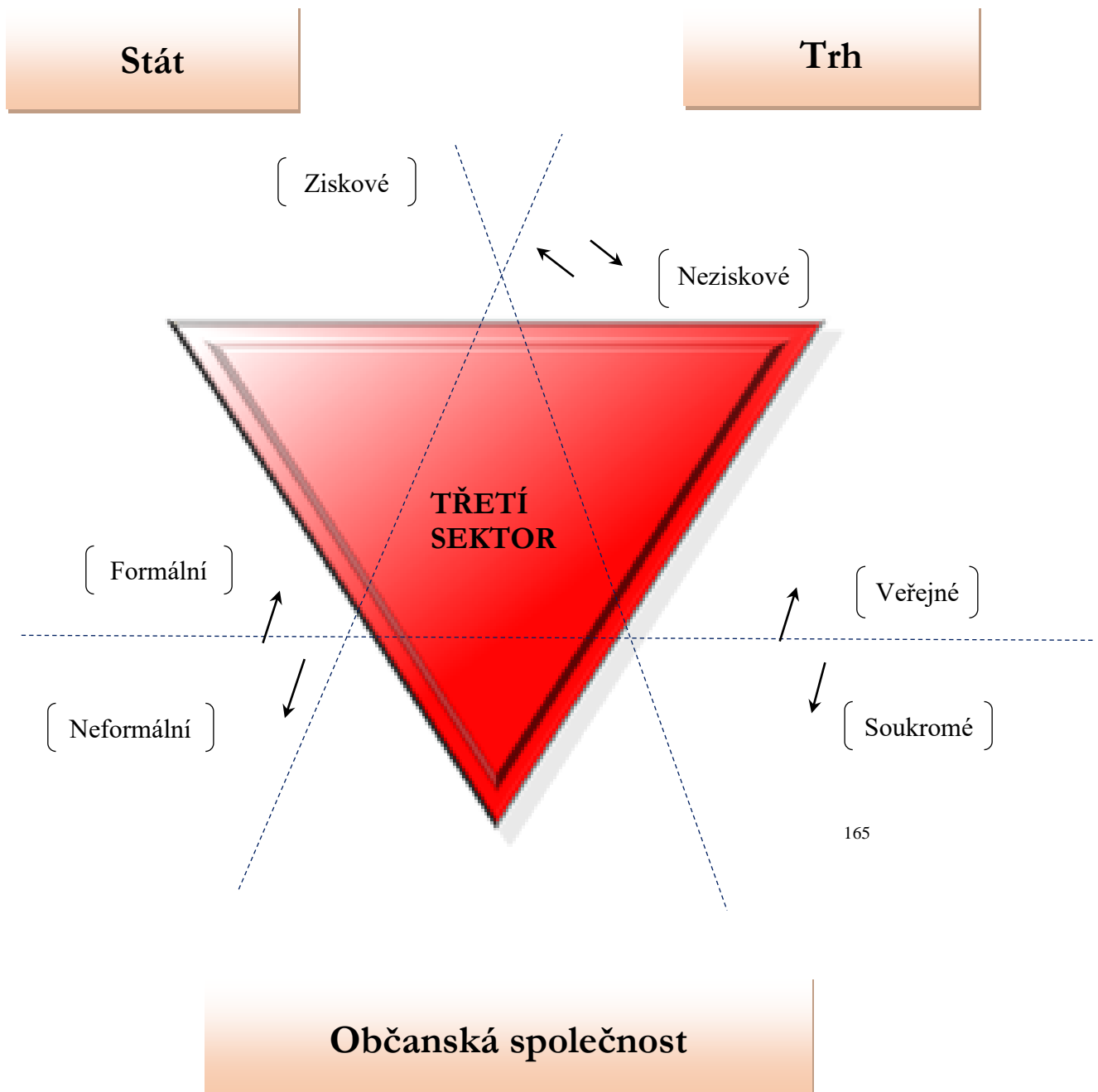
Tabulka1. Růst společenské spotřeby v letech 1968–1981 (v mil. Kčs).	Str. 31.
Tabulka2. Členění historického období mezi lety 1969–1989 a politické změny v systému řízení státu.	Str. 32.
Tabulka3. Důležité ústavní zákony.	Str. 32.
Tbulka4. Vývoj hlavních makroekonomických indikátorů 1993–1995:	Str. 34
Tabulka5. Vývoj veřejného dluhu, čistého úvěru vládě a zahraničního zadlužení vlády v ČR 1993–1997.	Str. 36.

Seznam schémata a obrázků:

Obrázek1. Institucionální organizace welfare v poválečné Evropě.	Str. 8.
Obrázek2. Social welfare-dvoudimenzionální pohled.	Str. 14.
Obrázek3. Schéma. Vztah sociálního státu, sociálního zabezpečení a základních pilířů sociální politiky.	Str. 19.

Příloha č. I.

Obrázek 4: Welfare mix.

¹⁶⁵ Srov. SMUTEK, M., *Sociální stát*, s. 118.

Příloha č. II.

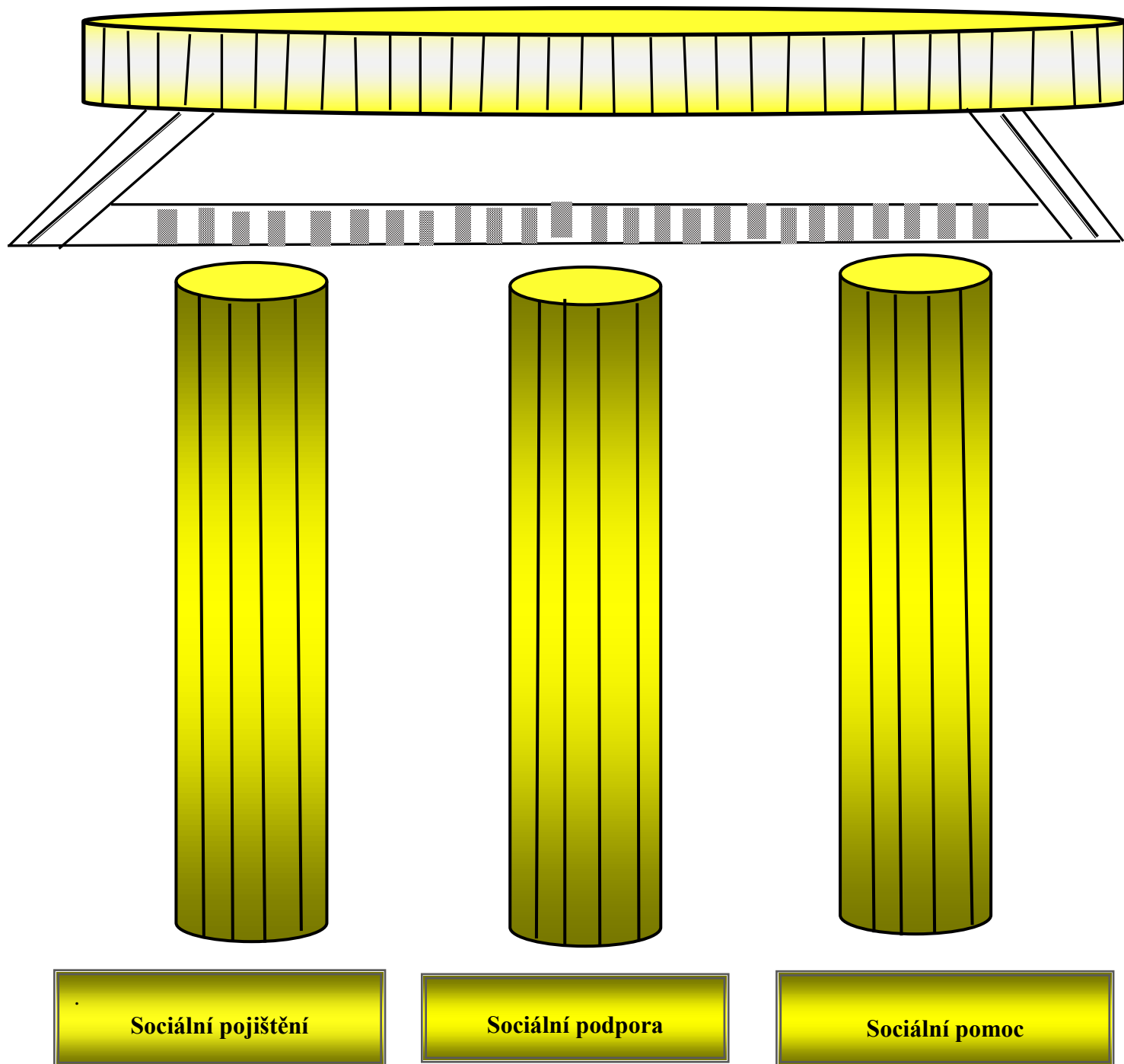
Tabulka 6: Strukturální model.

Hlavní rysy	Residuální	Institucionální	Strukturální
Státní odpovědnost za pokrývání potřeb (ideologie státní intervence)	Minimální	Optimální	Úplná
Hodnota distribuce založena na potřebách (need – based), ideologie (statutory services)	Marginální	Sekundární	primární
Rozsah zákonných služeb	Limitovaný	Rozsáhlý	Komplexní
Populace pokrytá zákonnými službami (statutory services)	Menšina	Většina	Veškerá
Úroveň dávek	Nízká	Střední	Vysoká
Proporce národního důchodu vydaná na státní služby	nízká	Střední	Vysoká
Využití testování nároků/prostředků (means tests)	Primární	Sekundární	Marginální
Podstata klientů	Nemajetní (poors), chudí (poor)	Občané	Členství v kolektivu
Status klientů	Nízký	Střední	Vysoký
Orientace služby	Nátlaková (coercive)	Prospěchářská (utilitarian)	Solidaristická
Role nestátních organizací	primární	sekundární	Marginální

Zdroj: Mishra 1981:134 In. SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-691-2, s. 73.

Příloha č. III.

Obrázek 5: Sociální zabezpečení – jeho principiální schéma v České republice.

166

¹⁶⁶ Srov. DOSTÁL, Jaroslav. Transformace sociálního systému České republiky. Důchodové pojištění. 1. vyd. Praha: Teze přednášky pro parlament České republiky, 1993. ISBN 80-85529-09-2. s. 15.

Příloha č. IV

Tabulka 7: *Proletářský a buržoazní Welfare state:*

Proletářský welfare state:	Buržoazní welfare state:
1. Uspořádání WS tak, aby prosazoval právo pracovníků na obživu (livelihood)	1. Uspořádání WS přizpůsobeno potřebám akumulace kapitálu, incentív k práci atd.
2. Právo na práci, právo na bezpečnost při práci, na volný čas atd.	2. Primárně orientován na zaopatření vzdělaných, schopných, loajálních a schopných pracovat (fit-work force).
3. Zákonné veřejné sociální pojištění, veřejná podpora příjmu, pod kontrolou pracovníků (worker-controlled); pod kontrolou státu jako druhá nejlepší možnost (state-controlled).	3. Omezený, ponechaný na volném uvážení (discretionary) systém; spravovaný zaměstnanci; kontrolovaný státem jako druhá nejlepší možnost (state-controlled).
4. Široké pokrytí a univerzální zabezpečení na třídním základě (spíše než na občanském základě).	4. Neuniverzální zabezpečení na základě potřeb.
5. Redistributivní financování	5. Financováno na zajišťovacím (pojistně-matematickým) principu.

Zdroj: Therborn 1986: 155-156 in Pierson 1991:20 In SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-691-2, s. 77.

Příloha č. V

Tabulka 8: *Kritéria rozlišující veřejný a soukromý sektor:*

Kritérium	Sektor	
	Veřejný sektor	Soukromý sektor
1. Politická moc	státní moc	osobní svoboda
2. Spotřeba a investice	veřejná spotřeba a investice	soukromá spotřeba a investice
3. Povaha rozhodování	politické nebo správní rozhodnutí	soukromé rozhodnutí
4. Poskytování zdrojů (dávek a služeb)	veřejné statky (dávkové služby)	soukromé statky (dávkové služby)
5. Vlastnictví	vlastnictví ve veřejném sektoru	soukromé vlastnictví

Zdroj: Lane 1993 in Potůček 1997:18 in SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-691-2, s. 24.

Tabulka 9: Jednotlivé typy Welfare state a jeho charakteristiky.

Typy Welfare state a jeho charakteristiky	Indikátory / Dimenze
Esping – Andersen (1990)	<p>1. Liberální: Nízká míra dekomodifikace; tržní diference welfare.</p> <p>2. Konzervativní: Střední úroveň dekomodifikace; sociální dávky převážně závisí na předchozích výdělcích a statusu.</p> <p>3. Sociálně-demokratický: Vysoká úroveň dekomodifikace; univerzální dávky a vysoký stupeň rovnosti.</p>
Liebfried (1992)	<p>1. Anglo-saský (residuální): Právo na příjmové transfery; WS jako kompenzátor poslední line a tvrdý prosazovatel práce na trhu.</p> <p>2. Bismarckovský (instucionální): Právo na sociální zabezpečení; WS jako kompenzátor první linie a zaměstnanec jako poslední linie.</p> <p>3. Skandinávský (moderní): Práce pro všechny; universalismus; WS jako zaměstnavatel první linie a kompenzátor poslední linie.</p> <p>4. Latin Rim (rudimentární): Právo na práci a proklamovaný welfare; WS jako semi-institucionalizovaný příslib.</p>
Castles a Mitchell (1993)	<p>1. Liberální: Nízké sociální výdaje a nepřijímání vyrovnávacích nástrojů v sociální politice.</p> <p>2. Konzervativní: Vysoké sociální výdaje, ale nízké přejímání vyrovnávacích nástrojů v sociální politice.</p> <p>3. Nepravcová vláda (Non-Right Hegemony): Vysoké sociální výdaje a vysoké využívání vyrovnávacích nástrojů v sociální politice.</p> <p>4. Radikální: Dosahování rovnosti pomocí příjmů před-zdaněním (pre-tax), před-transfery (pre-transfer), tzn. Přejímání vyrovnávacích nástrojů, ale nízké sociální výdaje.</p>
Siaroff (1994)	<p>1. Protestanský liberální: - orientace na welfare rodiny</p>

Ferrera (1996)

Minimální rodinný welfare, avšak relativně rovnostářské situace obou pohlaví na trhu práce; rodinné dávky jsou vypláceny matce, ale jsou spíše nepřiměřené.

2. Rozvinutý křesťansko-demokratický: Nejsou silné incentivy pro práci žen, naopak silné incentivy k setrvání v domácnosti.

3. Protestanský sociálně-demokratický: Skutečná volba mezi prací a welfare pro ženy; rodinné dávky jsou vysoké a vždy vypláceny matce; důležitost protestantismu.

4. Pozdní mobilizace žen: Absence protestantismu; rodinné dávky jsou obvykle vypláceny otci; univerzální volební právo žen je relativně novou záležitostí.

- žádoucnost práce žen
- rozsah rodinných dávek, které jsou vypláceny ženám

1. Anglo-saský: Vysoké pokrytí státním welfare; sociální pomoc s testováním potřebnosti; smíšený systém financování; vysoce integrovaný organizační rámec zcela řízený veřejnou administrativou.

2. Bismarckovský: Silné propojení mezi pracovní pozicemi (rodinným stavem) a sociálními oprávněnými; dávky proporcionální k příjmům; financování skrze příspěvky; značné sociální dávky; pojišťovací schémata převážně řízeny odbory a zaměstnaneckými organizacemi.

3. Skandinávský: sociální zabezpečení na základě občanských práv; univerzální pokrytí; relativně velkoryse fixované dávky pro různá sociální rizika; financování hlavně skrze fiskální výnosy; silná organizační integrace.

4. Jižní: Fragmentovaný systém garantování příjmu spojený s pracovní pozicí; velkorysé dávky bez stanovené sítě minimálního sociálního zabezpečení; zdravotní péče na základě občanství; partikularismus v platbách peněžitých dávek a financování; financování skrze

- pravidla přístupu k výhodám (vhodnost- eligibility)
- finanční regulace
- organizačně-řídicí uspořádání

<p>Bonoli (1997)</p>	<p>příspěvky a fiskální výnosy.</p> <p>1. Britský: Nízké procento sociálních výdajů je financováno skrze příspěvky (Beveridge); nízké sociální výdaje vyjádřené procentem z HDP.</p> <p>2. Kontinentální: Vysoké procento sociálních výdajů financováno skrze příspěvky (Bismarck); vysoké procento výdaje jako procento z HDP</p> <p>3. Severský: Vysoké procento sociálních výdajů financováno skrze příspěvky (Beveridge); vysoké sociální výdaje jako procento z HDP.</p> <p>4. Jižní: Vysoké procento sociálních skrze příspěvky (Bismarck); nízké sociální výdaje jako procento z HDP.</p>
<p>Korpi a Palme (1998)</p>	<p>1. Základní zabezpečení (Basic Security): Oprávnění (entitlements) jsou založeny na občanství nebo příspěvcích; aplikace principu flat-rate dávek.</p> <p>2. Korporativistický: Oprávnění založená na zaměstnaneckých kategoriích a participaci na pracovní síle; využití principu dávek na základě vztahu k výdělkům (earnings-related)</p> <p>3. Zahrnující (Encompassing): Oprávnění založena na zaměstnaneckých kategoriích a participaci na pracovní síle; využití principů dávek na pracovní síle; využití principu flat-rate a závislosti na příjmech (earning-related).</p> <p>4. Cílený (Targeted): Oprávněnost založena na prokázaných potřebách; využití principu minimálních dávek.</p> <p>5. Dobrovolný státně subvencovaný: Oprávněnost založena na členství nebo příspěvcích; aplikace principu flat-rate nebo principu závislosti na výdělcích (earning-related)</p>

Zdroj: Arts, Gelissen 2002: 143–144 (přeloženo autorem) in SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-691-2, s. 133–135.

Příloha č. VII. CD

Příloha č. VIII. – Brožurka Jednotlivé vlády České republiky.

Abstrakt

ROŠTINSKÁ, A. Fungování sociálního státu a jeho vliv na společnost. České Budějovice 2015.

Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra sociální a charitativní práce. Vedoucí práce RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Klíčová slova: sociální stát, společnost, sociální spravedlnost, sociální zabezpečení, sociální práce, historie sociálního státu, typologie sociálních států, státní sociální zabezpečení, komunistická strana, Česká republika.

Bakalářská práce se zabývá fungováním sociálního státu a jeho vlivu na společnost. V úvodní části je definován a charakterizován sociální stát a jeho různé chápání. Dále se zabývám některými typy sociální politiky státu a popisuji některé druhy, principy a typy sociální politiky moderního státu. Dále charakterizuji některé z nejdůležitějších ideologických směrů a typologií státu. V hlavní části se zabývám jednotlivými etapami sociálních států a některými z nejdůležitějších typologií sociálních států. Samostatnou a důležitou kapitolu tvoří fungování sociálního státu v České republice. Zde se zabývám vymezením charakteristiky sociálního státu v České republice, vlivem fungování sociálního státu na společnost, některými specifiky českého sociálního státu. Poslední kapitola s názvem Některé vzájemné souvislosti ve vztahu sociálního státu a sociální práce je závěrečným zamyšlením nad vzájemným propojením sociální práce a sociálního státu.

Abstract:

ROŠTINSKÁ, A. Functioning of Welfare State and Its Impact on Society. České Budějovice, 2016. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Ethics, Psychology and Charity Work. Thesis supervisor RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Key words:

Social welfare, Society, Social Justice, Social Security, Social Work, History of the Welfare State, Typology of Welfare State, State Social Security, Communist Party, The Czech republic.

This thesis deals with the functioning of welfare state and its influence on society. In the opening part I define and characterize welfare state and its different concepts. Next I characterize some types of state social policy and I describe some forms, principles and types of social policy of the modern state. I also describe some of the most important ideological trends and state typologies. The main part deals with various stages of welfare states and some of the most important typologies of welfare states. An important and special chapter is devoted to the welfare state in the Czech Republic, its definition and main characteristics, the influence of welfare state on society and some specifics of the Czech welfare state. The last chapter entitled *Some mutual connections in relation to welfare state and social work* brings the final reflection on the interconnection of social work and social state.